

ตรง “กึ่งกลาง” ระหว่างแนวชื่อของ “เสาทวดตา” กับ “เสานาง” (ไม่วางตรงตำแหน่งที่นอนของผีบรรพบุรุษ) และหันศีรษะไปทาง “เซ่งพะลา”⁶ ซึ่งโดยนัยยะนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดชัดเจนระหว่างสายตระกูล คือผู้ตายกับผีปู่ย่า ที่แสดงบทบาทต่อกันอย่างชัดเจนเมื่อบทเฉพาะกาลนั้นมาถึง แล่นี่ก็ยิ่งทำให้พื้นที่ส่วนกลางนี้กลายเป็นจุดศูนย์กลางของ “รูปชีวิต” แห่งครัวเรือนที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง

เมื่อพูดถึงบทบาทของตัว “ชื่อ” ที่ยึดบนปลายเสาของ “เสาทวดตา” กับ “เสานาง” ในเรื่องดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังพบว่า “ชื่อ” ตัวนี้ในบางกรณียังมีบทบาทสำคัญกับการถูกนำไปใช้เพื่อทดแทนหน้าที่ของ “เสาทวดตา” และ “เสานาง” อีกด้วย โดยเฉพาะกรณีของเรือนที่ปรับเปลี่ยนระบบโครงสร้างจาก “โครงสร้างไม้” ที่มีเสาและคานทำหน้าที่หลักมาเป็นระบบ “กำแพงรับน้ำหนัก” ที่ใช้ผนังรับโครงสร้างหลังคาเครื่องไม้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ทำให้ผนังตัวเรือนด้านข้างไม่มีการใช้ “เสา” แต่อย่างไร “เสาทวดตา” และ “เสานาง” ซึ่งจะต้องใช้เป็นตัวแทนแสดงนัยยะทางสัญลักษณ์ จึงไม่สามารถปรากฏให้เห็นได้ เหตุนี้ “ชื่อ” ซึ่งยังจะต้องมีอยู่ทุกช่วงของระบบโครงสร้างหลังคา จึงต้องเข้ามารับหน้าที่นั้นๆ แทน⁷ โดยถูกกำหนดเอาจากตัวที่อยู่กึ่งกลางห้องในตำแหน่งที่จะสัมพันธ์กับ “เซ่งพะลา” นั่นเอง แล้วผูกด้วย “ผ้ายันต์” สีแดงเป็นเครื่องหมายแสดงถึงนัยยะ “หน้าที่” นี้ นอกเหนือจากนั้นแล้ว “ชื่อ” ยังมีบทบาทสำคัญในฐานะสัญลักษณ์ของตัว “กาวเหนียว” อีกด้วย โดยในทุกๆ ปีของวันขึ้นปีใหม่ คือวันที่ 13 เดือนเมษายน ซึ่งเป็นวันสงกรานต์หรือที่เรียกว่า “วันสงสัซซาร” ของชาวไทยจีน จะต้องมีการนำเอาสิ่งมงคล 3 อย่าง คือ ลำต้นอ้อ หนามปู และใบอ้อยมาผูกติดกับ “ใบดั่ง” ซึ่งยึดอยู่กลางชื่อ ระหว่าง “เสาทวดตา” กับ “เสานาง” ด้วยการนำมาสลับเปลี่ยนกับชุดเก่าในทุกๆ ปี เครื่องมงคลดังกล่าวจะสังเกตได้ว่ามีความหมายในทางที่ดีทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นต้นอ้อที่มีลำปล้องค่อนข้างแข็งแรงหรือหนามปูซึ่งเป็นไม้ผลที่มีความคงทนยาวนานและอ้อยที่เป็นสัญลักษณ์ของความหวาน อันหมายถึงการอยู่ดีกินดี ดังนั้นเมื่อนำมาผูกรวมเข้ากับ “ดั่ง” ที่ชี้ตรงขึ้นไปยังท้องฟ้า นัยยะของความหมายคือการกำเนิดแห่งความมั่นคงแข็งแรงและการมีชีวิตอยู่อย่างผาสุกรุ่งเรืองตลอดปีนั้นนั่นเอง ความหมายที่มีประสิทธิภาพต่อจิตใจเช่นนี้ จึงนำมาซึ่งวิถีปฏิบัติที่จะขาดเสียไม่ได้ของทุกครัวเรือนที่ต้องกระทำจนเป็นประเพณีในการ “สืบชะตาเรือน” ทุกๆ ปี

เช่นเดียวกับวิถีการปฏิบัติต่อสิ่งเคารพบูชาอีกอย่างหนึ่ง นั่นคือ “หิ้งบูชาพระเจ้า” หรือ “เซ่งพะลา” อันเป็นอนุจักรวาลของครัวเรือน ที่ซึ่งเป็นที่สถิตของพระพุทธรเจ้า โดยความน่าสนใจในวัฒนธรรมของไทยจีนที่เสียดังนี้ มีแง่มุมตรงที่ว่า “เซ่งพะลา” ของทุกครัวเรือนจะทำเป็น “หิ้ง” หรือ “ชั้น” ใดๆ ไม่มีรูปเคารพที่เป็นองค์พระพุทธรูปหรือภาพวาดหรือรูปถ่ายบอกแสดงว่าเป็นการสื่อถึงองค์พระพุทธรเจ้าแต่อย่างใด มีเพียงด้วยข้าว 1 ถ้วย น้ำเปล่า 1 แก้ว

รวมทั้งแจกันใส่ใบหมากปู้และรูปเทียนไขตั้งไว้บูชาเท่านั้น โดยข้าวและน้ำจะมีการเปลี่ยนทุกวันในช่วงเช้าเป็นกิจวัตรเพื่อทำเหมือนหนึ่งใส่บาตรให้พระพุทธรูปเจ้า ซึ่งการไม่วางรูปเคารพที่เป็นพระพุทธรูปนั้นแสดงมุมมองและโลกทัศน์ที่น่าสนใจได้ว่า คนไทเขินที่นี้มองและเข้าใจถึงองค์พระพุทธรูปเจ้า ในฐานะ “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ที่อยู่ใน “โลกอุดมคติ” มากกว่าการมองในฐานะตัวแทนพระพุทธรูปอย่างมีชีวิตใน “โลกเป็นจริง” ดังนั้น “รูปเคารพ” จึงไม่ได้มีความหมายไปกว่าความรู้สึกนึกภายในจิตใจที่มีต่อพระพุทธรูปในสภาวะของ “นามธรรม” แห่ง “ศาสนา” ที่ยิ่งใหญ่ เจกเช่นในมิติเดียวกับที่รู้สึกและเข้าใจเกี่ยวกับ “เทวดา” หรือ “ผิบรรพบุรุษ” ของตนซึ่งก็เป็น “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” อีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่จำเป็นต้องมีตัวแทนแสดงปรากฏให้เห็นอย่างเป็น “รูปธรรม” เช่นกัน การแสดงให้รับรู้เป็นนัยของสิ่งเหล่านี้จึงเป็นเพียงแค่การสร้างรูป “สัญลักษณ์” ของ “พื้นที่” ให้ปรากฏแค่นั้นก็เพียงพอแล้ว ซึ่งมุมมองและความเข้าใจดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้จากบางเรือนที่มีการตั้งรูปเคารพอื่นๆ เช่น รูปถ่ายพระครูบา “เจ้าบุญชุ่ม” (ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอนเรืองแห่งเมืองพงในเชียงใหม่) ผู้ที่นับถือกันว่าเป็นคนมีบุญและมีศีล ความเป็นบุคคลที่สะอาดบริสุทธิ์ประกอบกับตั้งอยู่ในศีลในธรรมอันเคร่งครัด ทำให้นามซึ่งความเคารพบูชาในหมู่คนไทแถบนี้ จนถึงกับเชื่อและยกย่องกันว่าเป็น “บุคคลศักดิ์สิทธิ์” ที่จักสามารถให้ความคุ้มครองหมู่นั่นได้ “รูปครูบา” นี้ แม้จะวางอยู่บนหิ้งบูชาได้ หากแต่ก็มีสถานะภาพที่แตกต่างไปจากระดับการเคารพบูชาที่มีต่อพระพุทธรูป เพราะ “ครูบาบุญชุ่ม” เป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทาง “โลกียะวิสัย” บนภาพเดียวกับตน จึงมีสัมพันธ์ภาพในฐานะเครื่องป้องกันภัยได้ ต่างจากพระพุทธรูปที่เป็นเพียงแค่สัญลักษณ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใน “โลกุตระวิสัย” คนละภาพกับตน จึงไม่มีบทบาทใดๆ ในทางโลกที่จะนำมาเกี่ยวข้องกับพระองค์จึงถูกจัดวางให้ลอยไว้เฉยๆ ไม่ได้มีส่วนร่วมในวิถีการอยู่หรือตายในทางโลกของตนแต่อย่างใด และ “รูปครูบาบุญชุ่ม” นี้เองยังนิยมนำไปติดตั้งในที่ต่างๆ อีกด้วย โดยเฉพาะเหนือประตูทางเข้าเรือนประหนึ่งเป็น “ยันต์” อันศักดิ์สิทธิ์ไม่ปาน

สำหรับส่วนของ “ห้องนอน” แล้ว ความจริงน่าจะถือเป็นส่วนสำคัญที่สุดของเรือนหากแต่ด้วยเพราะพื้นที่ส่วนนี้เป็นส่วนย่อยที่แยกออกมาเป็นปัจเจกส่วนตัว ดังนั้นคุณลักษณะของการใช้ที่ว่างของพื้นที่จึงถูกเน้นไปที่ “เดิน” ทั้งหมด ที่ซึ่งเป็นที่รวมของ “ภาพชีวิต” จริงของครอบครัว ส่วนนอนนี้จึงถูกกำหนดขอบเขตด้วยการกั้นเป็นห้องที่มืดชิดและให้มีเนื้อที่เพียงพอเฉพาะการใช้หลับนอนเท่านั้น พื้นที่ของห้องเสาช่างสุดท้ายจึงเป็นตำแหน่งอันเหมาะสมที่จะถูกเลือกให้ใช้ประโยชน์เพื่อการนี้ (รูป 5.185, 5.186) เรือนนอนแรกเริ่มจึงมีเพียงห้องเดียวและมักขยายให้เต็มพื้นที่ในทางกว้าง คือ 4.50-6.00 เมตร สำหรับครอบครัวที่เริ่มสร้างตัวอย่างถาวร และแม้ว่าในเวลาต่อมาจะมีลูกก็ตาม ก็ยังคงใช้นอนร่วมกันอยู่จนจนลูกๆ เริ่มโตจึงขยับขยายให้ลูกๆ ออกมา

รูป 5.185 “ห้องนอน” ภายใน “ห้องนอน”

รูป 5.186 “ห้องนอน” ภายใน “ห้องนอน”

รูป 5.187 ภาพขณะในการหุงต้มบนแคร่ที่ยกสูง

รูป 5.188 ลักษณะการใช้ "แม่เตาไฟ" ของแบบอย่างดั้งเดิมที่วางบนพื้น

นอนในพื้นที่ส่วนของ "เติน" และรอจนกระทั่งหากมีลูกสาวที่โตเต็มวัยก็จะใช้วิธีกันห้องนอนเดิมแยกออกเป็น 2 ห้อง หรือหากมีลูกสาวหลายคนและยังไม่ได้ ออกเรือนไป ก็มักเริ่มมีการปรับปรุงเรือนด้วยการขยายต่อเติมพื้นที่ออกไป ทางด้านข้างเรือน จนมีบ้านหลายหลังที่นำเอา "นอกเติน" นั้นมาทำเป็นห้องนอนก็มี

สำหรับพื้นที่ย่อยอีกส่วนหนึ่งได้แก่ พื้นที่สำหรับการซักล้าง ซึ่งในเรือนไทเขินของเชียงตุงเรียกว่า "นอกจาน" หรือ "นอกชาน" นั้น แม้จะมีความสำคัญในบทบาทที่เกี่ยวกับการกินอยู่เช่นกัน หากแต่ก็เป็นเพียงส่วนประกอบย่อยที่รองรับกิจกรรมอันสัมพันธ์กับส่วนของ "ฮ้องไฟ" และไม่มีความจำเป็นใดๆ ที่จะต้องเข้ามาอยู่ภายในของตัวเรือน เนื่องจากเป็นส่วนเปียกชื้น (รูป 5.187, 5.188) ดังนั้น "นอกจาน" นี้จึงถูกขับให้ออกไปอยู่ทางด้านท้ายเรือน ส่วนที่เชื่อมต่อออกไปจากสวนครัวไฟ โดยสร้างเป็นพื้นที่โล่งขนาดย่อมๆ ไม่มีหลังคาคลุม

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

รูปแบบของเรือนไทเขินที่เชียงตุงนี้ สะท้อนคุณลักษณะเด่นของการอยู่อาศัยตามแบบอย่างวิถีทางวัฒนธรรมร่วมในกลุ่ม "คนไท" ที่ต่างใช้แบบแผนของเรือนเครื่องไม้ ยกใต้ถุนสูงและมีหลังคาโครงจั่วสูงชัน หากแต่จะต่างกันบ้างก็ในทางปลีกย่อย อันเกิดจากการใช้ "สัดส่วน" ทาง "พื้นที่ใช้สอย" และระดับของช่วง "โครงสร้าง" เรือน รวมทั้งการใช้ "จังหวะ" ของการจัดวาง "องค์ประกอบ" ที่ต่างกัน ซึ่งมีผลให้เกิดเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่สามารถสื่อแสดงถึงลักษณะอันเป็นแบบแผนเฉพาะของตนเองได้ซึ่งจากลักษณะแผนผังของเรือนไทเขินแห่งนี้มีโครงสร้างที่เป็น 4 เหลี่ยมผืนผ้าแต่มีด้านข้างด้านหนึ่งต่อเพิ่มความกว้างอีก 1 ห้องเสาดลอดแนวความยาวของเรือน มีผลให้รูปลักษณะของเรือนและหลังคาในทางด้านสกัดนั้นจะไม่สมมาตรกัน โดยโครงสร้างของหลังคาต้องมีชายคาด้านหนึ่งยาวกว่าอีกด้านหนึ่งเสมอ แต่ทว่าเป็นเรื่องที่น่าแปลกใจยิ่งที่เมื่อมองโดยผิวเผินแล้วกลับไม่รู้สึกลักษณะนั้นเลย เพราะเมื่อดูแนวชายคาโดยรอบของเรือนแล้วจะรู้ได้ถึงการเชื่อมต่อกันอย่างกลมกลืน และเรือนรวมทั้งหลังคาก็ดูเหมือนมีความสมมาตรเท่ากันทั้งด้านซ้ายและด้านขวาด้วยเช่นกัน ซึ่งความสามารถในการสร้างรูปลักษณะที่ "ลวงตา" เช่นนี้ได้นั้นมาจากเทคนิควิธีแก้ไขที่ใช้คุณลักษณะขององค์ประกอบทางโครงสร้างนั่นเอง กล่าวคือโครงสร้างหลังคาของเรือนนั้นยังคงใช้โครงจั่ว 3 เหลี่ยม ที่วางลงบนเสาประธานอาคารอย่างตรงไปตรงมา ในขณะที่แนวเสาร่วมนอกที่ต่อจากด้านข้างเรือนออกไปข้างหนึ่ง เพื่อใช้เป็นพื้นที่สำหรับทำ "ฮ้องไฟ" และทางเดินนั้น จะต้องอาศัยการดัดปีกชายคาจากจั่วประธานลงมาคลุม ทำให้ชายคาของด้านนี้หักยาวออกมามากกว่าอีกด้านหนึ่ง ภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของชาวไทเขินที่จะสร้างให้ปีกหลังคา 2 ด้านมีขนาดเท่ากันหรือ

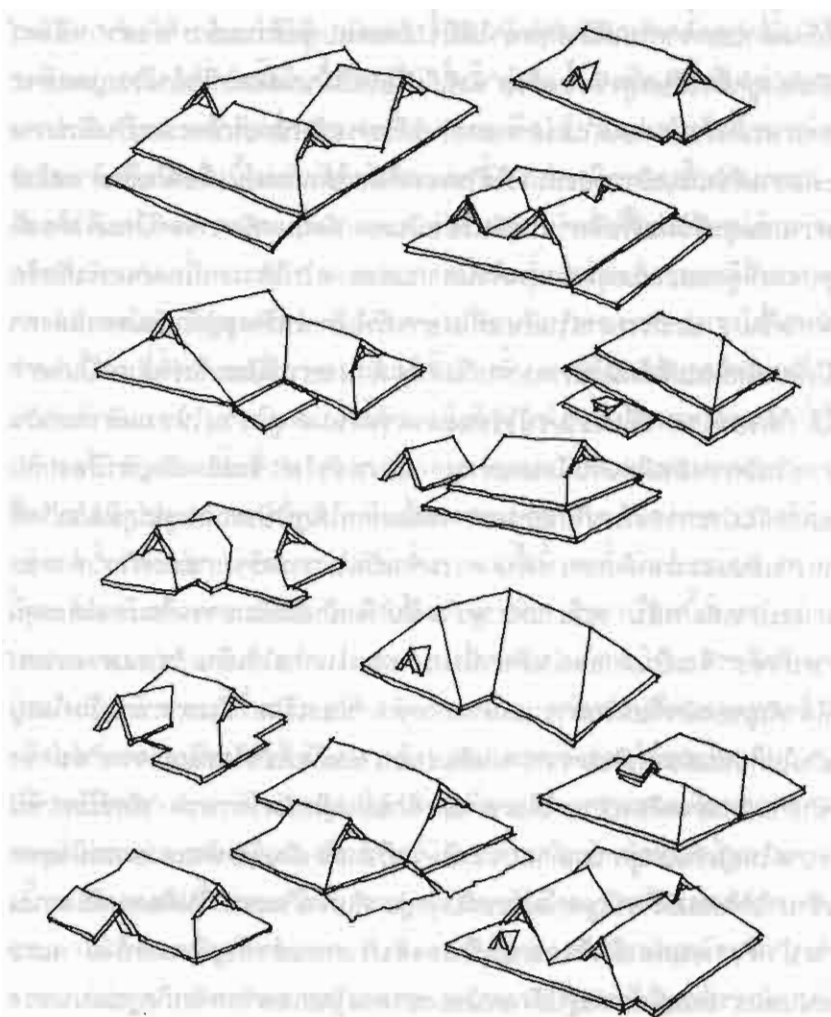
ใกล้เคียงกันก็คือ การใช้วิธี “ลัมผ่า” ของผนังด้านที่ขายคาสั้นกว่านั้นให้ “ผายออก” เพื่อให้ผนังทั้งผืนนี้ทำหน้าที่แทน “หัวแขน” หรือ “ค้ำยัน” สำหรับออกไปรับปีกขายคาที่พยายามจะดึงออกมาเพื่อให้ยาวเท่ากับอีกด้านหนึ่งนั่นเอง ซึ่งกลวิธีเช่นนี้ไม่เพียงทำให้ขายคาทั้ง 2 ข้างมีขนาดเท่ากันและรูป-ลักษณะเรือนเกิดความสมดุลแล้ว ผนังที่ผายออกนั้นยังใช้ประโยชน์สำหรับภายในเรือน โดยเฉพาะกับ “เซ่งพะสา” ที่เมื่อติดตั้งเข้าไปแล้วจะพอดีกับระยะความลึกของห้องที่ดูลงตัว ไม่ยื่นล้นออกมาจากแนวของเสา อย่างไรก็ตาม สำหรับเรือนที่ตั้งเป็นแนวเสาพร้อมนอกด้านข้างนั้น หากยื่นออกมากว้างมากเกินไปจนเกินกำลังของการ “ลัมผ่า” อีกด้านหนึ่งที่จะทำได้แล้ว ขายคาด้านเสานี้ก็มักปล่อยให้ปีกด้านนั้นยื่นเลยออกมาจากแนวขายคาที่รัดรอบอย่างตรงออกมา ซึ่งก็ไม่ได้ทำให้รูปลักษณะทั้งหมดเสียสมมาตรแต่อย่างใด เนื่องจากช่วงที่ดึงออกมานั้นมีช่วงระยะความยาวเพียงสั้นๆ แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นด้วยผลพวงจากการพยายามสร้างความสมมาตรให้เกิดกับรูปลักษณะของเรือนนี้เองกลับเป็นผลต่อมวลและปริมาตรของที่ว่างของอาคารโดยตรงนั่นคือทำให้มวลของหลังคาทั้งหลังมีปริมาตรมากขึ้นกว่าปกติจนดูแล้วเหมือนกดทับส่วนเรือนจนแทบกลืนหายไป ซึ่งหากเปรียบเทียบในเชิง “สัดส่วน” ระหว่างส่วนใต้ถุนเรือนกับส่วนเรือนและส่วนหลังคาแล้วอาจดูไม่ได้จังหวะที่สวยงามเพราะส่วนเรือนถูกกดลงจนดูสั้นไปเลย แต่ในมุมมองอีกด้านหนึ่งการที่ชาวไทเขินตัดสินใจในการออกแบบหลังคาเช่นนี้ ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการได้คุณค่าประโยชน์ของการใช้ขายคาให้ยื่นคลุมอาคารมากๆ ทั้งนี้เพราะต้องการยังประโยชน์ของการใช้ขายคาเข้ามาช่วยป้องกันความรุนแรงของลมหนาวนั่นเอง ซึ่งคุณลักษณะเช่นนี้ไม่เพียงเฉพาะแต่ใช้กันเองในเรือนไทเขินเท่านั้นหากแต่เรือนแทบทุกชนเผ่าที่อยู่ในพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมเช่นเดียวกันนี้ก็มักปรากฏผลในการสร้างแบบอย่างของรูปลักษณะอาคารที่ไม่แตกต่างไปกว่ารูปแบบลักษณะดังกล่าวนี้มากนักเท่าใดนักเช่นกัน ซึ่งประเด็นในเรื่องของความพยายามในการหลีกเลี่ยงอากาศที่ “หนาวเหน็บ” นี้ เห็นได้ชัดจากการทำช่องเปิด “หน้าต่าง” (ปอง : ภาษาไทเขิน) ที่แทบจะไม่มีเลยในเรือนหลังหนึ่งๆ โดยอาจพบเพียงแค่ 1-2 บานเท่านั้น ฉะนั้นความใสซื่อแบบตรงไปตรงมานี้เองที่อาจดูผิวเผินเหมือนเป็นการออกแบบอย่าง “พื้นๆ” แต่แท้จริงแล้วในความ “พื้นๆ” นั้นกลับได้ซ่อนเร้นเอาความเก่งกาจในการจัดแบ่งพื้นที่ ที่ว่างที่สัมพันธ์กับการจัดระเบียบในเชิงโครงสร้างได้อย่างลงตัวยิ่ง ดังจะเห็นได้ง่ายๆ จาก “บันได” ทางขึ้นเรือนที่สามารถ “ซุก” เข้าไปอยู่ใต้ปีกขายคาได้อย่างแนบสนิทพอดี เพียงแค่จัดวางให้แนบกับแนว “นอกเต็น” ตรงตำแหน่งของแนวเสาพร้อมนอกที่ยื่นออกไป ซึ่งเท่านั้นเองที่ทำให้โครงหลังคาทั้งชุดสามารถวางคลุมลงบนพื้นที่ของตัวเรือนได้อย่างหมดจด

สำหรับรูปลักษณะในทางด้านยาวของเรือนนั้น ดังได้กล่าวมาแล้วว่าพื้นที่ตั้งของเรือนในแถบนี้มี “สมหนาว” เป็นศัตรูตัวฉกาจสำคัญ การดึงขายคา

ให้กดต่ำนอกจากไม่เพียงต้องทำให้มีขึ้นโดยรอบทุกด้านแล้ว “องศา” หลังคายังต้องถูกดึงให้ยกสูงขึ้นด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อให้มีพื้นหลังคาที่กว้างใหญ่พอที่จะสามารถตั้งรับแสงแดดในเวลากลางวันได้อย่างเต็มที่ก่อนที่จะส่งผ่านด้วยการแผ่ความร้อนนั้นเข้ามาสะสมไว้ใต้โพรงหลังคาได้มากพอ เพื่อจกเป็นการสร้างความอบอุ่นให้กับพื้นที่ภายในตัวเรือนนั่นเอง ดังนั้นหลังคาของเรือนจึงต้องมีรูปทรงที่สูงและแผ่คลุมทั่วทุกด้านหากแต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเกิดข้อจำกัดขึ้น 2 ประการภายในเรือนที่ไม่อาจทำให้การสร้างรูปลักษณะของหลังคามีเพียงลักษณะที่ลั้มนมาบรรจบกันทั้ง 4 ด้าน อย่างที่เรียกกันว่าแบบ “บ้านหยา” ได้ ก็ด้วยจากการที่ประโยชน์ใช้สอยต่างๆทั้งหมด ถูกรวบให้รวมเข้าด้วยกันภายในโครงหลังเดียวกัน โดยเฉพาะการมี “ครัวไฟ” ซึ่งสร้างปัญหาเรื่องกลิ่นและควันประการหนึ่ง กับอีกประการหนึ่งภายใต้ภูมิประเทศและภูมิอากาศที่หนาวเย็นและมากด้วยความชื้น ความจำเป็นในการสร้าง “ช่องทาง” สำหรับการระบายทั้ง “กลิ่น” “ควัน” และ “ความชื้น” จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เหตุนี้ “หน้าจั่ว” จึงเป็นตำแหน่งเดียวที่เหมาะสมในการใช้เป็น “ช่องทางออก” ที่สำคัญของปัจจัยดังกล่าว แต่ทว่าการทำ “ช่องเปิด” นั้นหากทำกว้างใหญ่เกินไปก็ย่อมส่งผลเสียมากกว่าผลดีแน่นอน ผลเสียที่ว่าก็ย่อมมาจาก “ฝน” ซึ่งจกสามารถสาดต้องเข้ามาได้มาก และอีกอย่างคือสัตว์จำพวก “สัตว์ปีก” ที่มีขนาดใหญ่เช่นนกฮูก นกเค้าแมว เหยี่ยว หรือ แร้ง เป็นต้น หากสามารถบินรอดเข้ามาได้ก็ย่อมสร้างปัญหาไม่น้อยกับผู้อยู่อาศัยภายในอย่างไม่ต้องสงสัย ฉะนั้น “หน้าจั่ว” ขนาดเล็กจึงกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะต้องมีย และแน่นอนว่าย่อมมีผลต่อรูปลักษณะของอาคารโดยเฉพาะการเกิดรูปแบบของหลังคาชนิด “จั่วบ้านหยา” หรืออย่างที่เราเรียกกันทั่วไปว่า “จั่วมะนิลา” ขึ้นเป็นแบบอย่างเฉพาะที่โดดเด่น

อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาเมื่อแบบแผนของการใช้พื้นที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะ “ครัวไฟ” ที่มีความต้องการที่จะแยกเป็นขอบเขตชัดเจนกับ “ห้องนอน” ที่มีความต้องการมากขึ้นเรือนจึงถูกปรับเปลี่ยนพื้นที่ภายในให้ตอบสนองต่อความต้องการดังกล่าวด้วยการ “ยื่น” ผนังออกไป ซึ่งแน่นอนว่า “หลังคา” ตามสภาพและคุณลักษณะแบบเดิมไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้สมบูรณ์ต่อไปย่อมต้องถูกแก้ไขให้สามารถเลื้อยไหลไปตามพื้นที่ใช้สอยเหล่านั้นได้เช่นกัน ซึ่งนั่นจึงเป็นที่มาของการเกิดแบบอย่างรูปทรงอาคารและลักษณะหลังคาอันหลากหลายหลากหลายชนิดเพิ่มขึ้น (ลายเส้น 5.125) ภายใต้รูปทรงหลัก 3 ลักษณะ คือ หลังคา

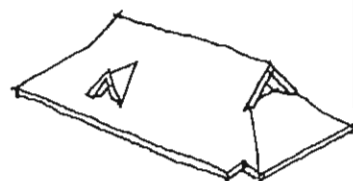
- ทรงจั่วบ้านหยา
- ทรงบ้านหยา
- ทรงจั่ว

ลายเส้น 5.125 แสดงรูปแบบของหลังคาในลักษณะต่างๆ

โดยที่ทรง “จั่วบ้านหยา” นั้นถือเป็นรูปแบบหลักตามแบบแผนดั้งเดิม จึงเป็นแบบอย่างที่มีการใช้มากที่สุดในทุกหมู่บ้าน ส่วนหลังคาแบบ “บ้านหยา” คือเป็นแบบรองลงมาที่มีการใช้น้อย เพราะไม่ใช่เป็นแบบอย่างดั้งเดิม เป็นเพียงอิทธิพลของรูปแบบที่รับผ่านเข้ามาภายหลังดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ส่วนหลังคาแบบ “จั่ว” ธรรมดาถือเป็นแบบสามัญที่สุด ที่จะไม่พบเลยสำหรับการทำเป็นเรือนพักอาศัยหรืออาคารขนาดใหญ่ เนื่องจากปัจจัยเดียวจากเรื่องของ “แดดและลม” ดังได้กล่าวมาแล้วเช่นกัน การใช้รูปแบบอย่างชนิดหลังนี้จึงมักพบในส่วนของอาคารที่มีพื้นที่ขนาดเล็กอย่างเช่น “เฮินไฟ” (เรือนไฟ) หรือ “เยข้าว” (ยุ้งข้าว) หรือ “สิ่ง” (โรงเก็บของ) เท่านั้น

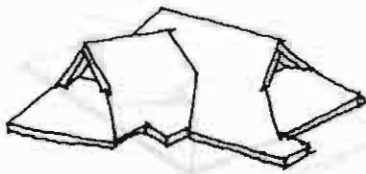
เรือนทั้ง 3 ลักษณะดังกล่าวถูกนำไปใช้ประกอบลงบนผังพื้นที่มีรูปลักษณะต่างๆ ที่คลี่คลายกันออกไป โดยมักเป็นเรือนที่มีการยื่นส่วนของผังอาคารที่ยกเอียงจากแผ่นผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบบเดิมตามประโยชน์ใช้สอยที่ปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือส่วนของ “เฮินไฟ” และ

ลายเส้น 5.126 ลักษณะแบบหลังคาเดี่ยว

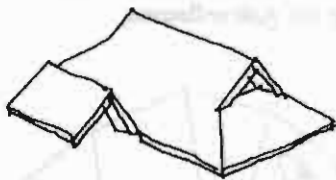
รูป 5.189 รูปลักษณะโดยรวม

ลายเส้น 5.127 ลักษณะแบบหลังคาหักศอก

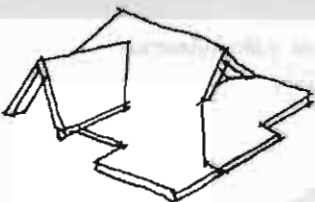
รูป 5.190 รูปลักษณะโดยรวม

ลายเส้น 5.128 ลักษณะแบบหลังคาขนาน

รูป 5.191 รูปลักษณะโดยรวม

ลายเส้น 5.129 ลักษณะแบบหลังคาขวาง

รูป 5.192 รูปลักษณะโดยรวม

“ฮ้องไฟ” ทำให้การออกแบบหลังคาและรูปทรงอาคารไม่สามารถใช้หลังคาแบบชุดเดียวคลุมครอบพื้นที่ทั้งหมดได้ ทางแก้ไขจึงต้องใช้วิธีการเชื่อมต่อกับชุดหลังคาเพิ่มเติมเข้ามา โดยรูปแบบชุดใหม่ที่ใช้ในส่วนใหญ่นิยมใช้ตามอย่างรูปลักษณะของหลังคาประธาน เช่น หากใช้แบบทรงจั่วปั้นหยาก็จะใช้อย่างจั่วปั้นหย่า หรือหากเป็นแบบปั้นหยาก็จะใช้แบบปั้นหย่าด้วย ยกเว้นแต่เฉพาะแบบ “ทรงจั่ว” ที่อาจถูกนำไปผสมผสานกับรูปแบบหลักทั้ง 2 บ้าง ซึ่งแบบอย่างของการคลี่คลายนั้นในแต่ละรูปแบบของหลังคาสามารถแยกแยะเป็นคุณลักษณะได้ 3 อย่าง คือ

แบบทรงจั่วปั้นหย่า จากการสำรวจพอจะแบ่งรูปแบบลักษณะหลังคาเรือนได้ดังนี้

1. แบบหลังคาเดี่ยว (ลายเส้น 5.126, รูป 5.189) ลักษณะเรือนแบบนี้เป็นแบบอย่างดั้งเดิมที่ฝังพื้นอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ดังนั้นหลังคาใหญ่จึงสามารถคลุมพื้นที่ได้หมดภายใต้ชุดเดียว สำหรับบางเรือนหากต้องการการระบาย “ควันไฟ” ของครัวเพิ่มเติม ก็มักทำเป็น “จั่ว” เล็กๆ เปิดขึ้นมามนปีกหลังคาด้านข้างนั้น

2. แบบหลังคาหักศอก (ลายเส้น 5.127, รูป 5.190) ลักษณะเรือนแบบนี้ถือเป็นแบบที่นิยมมากที่สุด เพราะเป็นแบบที่ “ฮ้องไฟ” นั้น ถูกยื่นออกมาจากฝั่งทางด้านข้างของท้ายเรือน ดังนั้นหลังคาชุดเล็กอีกชุดหนึ่งจึงได้ทำขึ้นเพื่อคลุมพื้นที่ส่วนนี้ โดยวางขวางเป็นมุมฉากและชนเชื่อมต่อเข้ากับเรือนหลังใหญ่ ซึ่งรูปแบบหลังคาจะใช้ทั้งแบบ “จั่วปั้นหย่า” อย่างเดียวกับเรือนใหญ่ หรือมีบ้างที่ใช้แบบ “จั่วธรรมดา”

3. แบบหลังคาขนาน (ลายเส้น 5.128, รูป 5.191) เป็นเรือนที่มีลักษณะผังแบบต่อ “ฮ้องไฟ” ออกมาทางด้านข้างของท้ายเรือนเช่นกันแต่หลังคาชุดเล็กแทนที่จะทำเป็นแบบ “หักศอก” กลับหันหน้าจั่วออกมาตั้งเป็นคู่ขนานกับเรือนใหญ่โดยรูปลักษณะหลังคาชุดเล็กนี้มีทั้งใช้แบบ “จั่วปั้นหย่า” และแบบ “จั่วธรรมดา”

4. แบบหลังคาขวาง (ลายเส้น 5.129, รูป 5.192) เป็นเรือนที่ยื่นฝั่งของ “ฮ้องไฟ” ออกไปจากท้ายเรือนเลย แล้วทำหลังคาชุดเล็ก “ทรงจั่ว” วางตั้งฉากกับแนวแกนของเรือนใหญ่

5. แบบหลังคาแฝด (ลายเส้น 5.130, รูป 5.193) ลักษณะเรือนแบบนี้จัดเป็นแบบครัวเรือนขนาดใหญ่ที่มีแผนผังซึ่งซับซ้อนขึ้น โดยเฉพาะการกันเป็น “ห้องนอน” เพิ่มขึ้นและการขยาย “ฮ้องไฟ” การออกแบบหลังคาจึงใช้วิธีการทำหลังคาชุดเล็กวางแนบขนานไปกับของแนวหลังคาของเรือนใหญ่ เพื่อคลุมพื้นที่ส่วนของห้องนอนเล็ก พร้อมๆ กันนั้นก็ทำเป็นหลังคาอีกชุดหนึ่งวาง “ขวาง” ด้านหลังเพื่อคลุมพื้นที่ส่วนของ “ฮ้องไฟ” ซึ่งการเชื่อมต่อนั้นอาศัยการทำเป็น “ตะเฝ้าน” และ “ตะเฝาราง” มาเป็นตัวเชื่อมให้ผืนหลังคาทั้ง 3 หลังสามารถรวมเข้าเป็นชุดเดียวกันได้โดยมี “รางน้ำ” เป็นตัวแก้ปัญหาเรื่องของการไหลรวมและการระบายของน้ำฝน ภายใต้ “รูปแบบ” ของหลังคาที่นิยมใช้แบบอย่าง

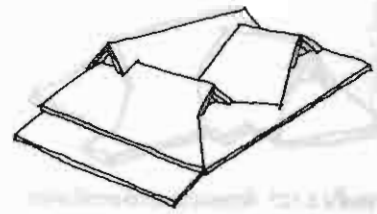
เดียวกัน คือ “ทรงจั่วบ้านหยา” โดยที่หากหลังคาชุดรวมทั้งชุดนี้ยังไม่สามารถคลุมพื้นที่ทั้งหมดได้อีก หรือหากมีการต่อเติมเพิ่มประโยชน์ใช้สอยทางด้านข้างเรือนอีก การแก้ไขถัดมาส่วนใหญ่ใช้วิธียื่นเป็น “ปีกกันสาด” อีกผืนซ้อนเข้าไปใต้หลังคาชุดใหญ่นั้นเพื่อออกมาคลุมพื้นที่ดังกล่าว

แบบทรงปั้นหยา เป็นแบบเรือนอีกลักษณะหนึ่งที่ใช้รูปทรงหลังคาของเรือนใหญ่เป็นแบบ “ทรงปั้นหยา” ซึ่งแม้จะมีไม่มากนักหากแต่ก็นับว่ามีความสำคัญ เพราะสามารถบ่งบอกถึงพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารได้โดยจากการสำรวจพบว่ามีการใช้รูปลักษณะของหลังคาในลักษณะต่างๆ กันดังนี้

1. แบบหลังคาเดี่ยว เป็นแบบอย่างเรือนที่ทำบนผังเรือนชนิดใช้หลังคาใหญ่เพียงชุดเดียว หากแต่ใช้วิธีการยื่นเป็น “ปีกกันสาด” ที่ทำขึ้นมาอีกชุด ซ้อนได้ขยายคาใหญ่ด้านข้างเรือนออกไปคลุมส่วนของ “ช่องไฟ” ที่ยื่นจากผังทางด้านข้างของเรือน

2. แบบหลังคาหักศอก (ลายเส้น 5.131, รูป 5.194) เป็นแบบที่ล้ออย่างแบบ “หักศอก” ของเรือน “จั่วบ้านหยา” เพียงแต่รูปลักษณะของหลังคาทั้งของเรือนใหญ่และของชุดเล็กที่ใช้คลุมพื้นที่ส่วนของ “ช่องไฟ” ทางด้านข้างของท้ายเรือนนั้น ทำเป็นแบบทรง “ปั้นหยา” เหมือนกัน โดยมีข้อสังเกตว่าเรือนลักษณะนี้เมื่อไม่มี “จั่ว” ของเรือนใหญ่ทำหน้าที่เป็น “ช่อง” ระบายควันไฟแล้วแทบทุกหลังจะต้องทำเป็น “จั่วเล็ก” เปิดทะลุบนดาดหลังคาของเรือนเพิ่มขึ้นเสมอ

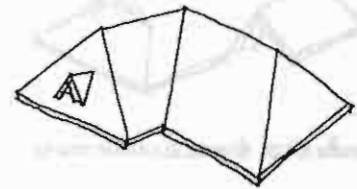
3. แบบหลังคาแฝด (ลายเส้น 5.132, รูป 5.195) เป็นแบบอย่างที่ล้อชนิด “เรือนแฝด” ของเรือน “จั่วบ้านหยา” เช่นกัน โดยทำเป็นหลังคาทรงปั้นหยาก็ชุดหนึ่งวางเคียงคู่ขนานกันไปกับเรือนใหญ่ โดยมีรางน้ำเชื่อมตรงกลาง และเฉกเช่นเดียวกับแบบหักศอกที่จะต้องทำที่ระบายควันและอากาศเพิ่มขึ้นบนหลังคา จึงมักพบ “จั่วขนาดเล็ก” เจาะขึ้นมาเหนือส่วนของ “นมเตาไฟ” หรือบ้านบางหลังก็ทำเป็น “จั่วเล็ก” ยกลอยเป็นช่องเปิดครอบลงบนสันหลังคาอีกแบบหนึ่ง

ลายเส้น 5.130 ลักษณะแบบหลังคาแฝด

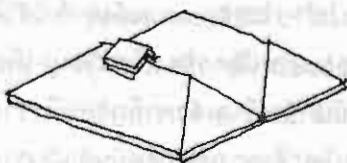
รูป 5.193 รูปลักษณะโดยรวม

ลายเส้น 5.131 ลักษณะทรงปั้นหยาแบบหลังคาหักศอก

รูป 5.194 รูปลักษณะโดยรวม

ลายเส้น 5.132

ลักษณะทรงปั้นหยาแบบหลังคาแฝด

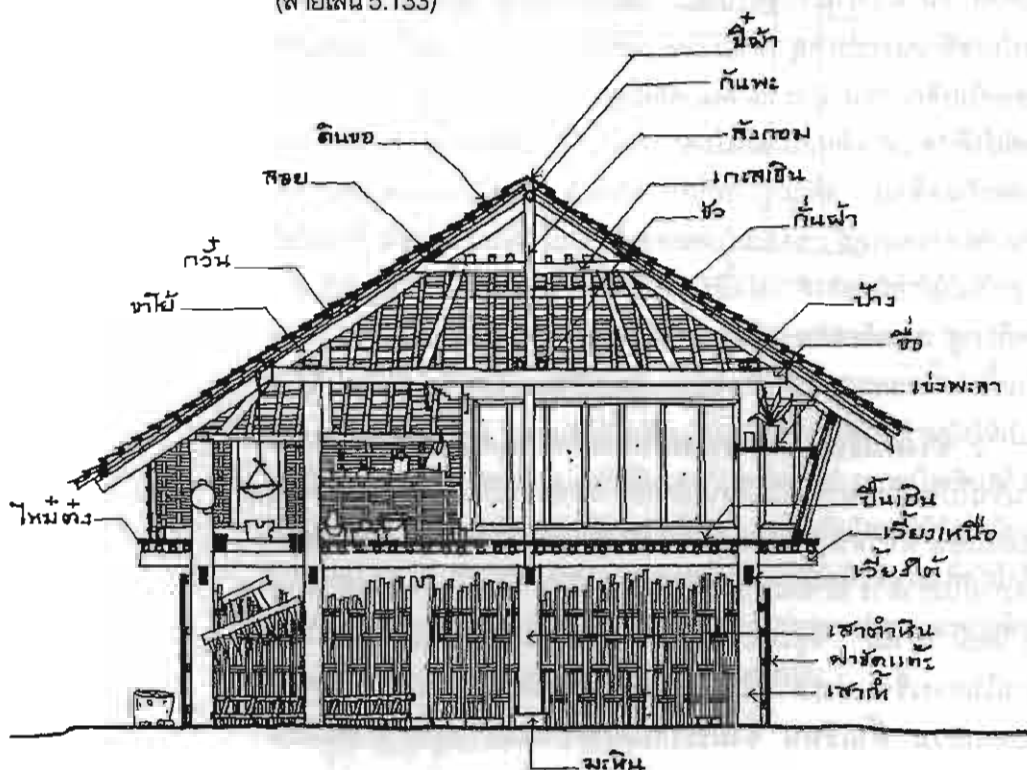

รูป 5.195 รูปลักษณะโดยรวม

อย่างไรก็ตามไม่ว่าเรือนนั้นจะใช้รูปแบบลักษณะของหลังคาใดก็ตาม หากพิจารณาโดยละเอียดก็จะพบว่ารูปลักษณะของหลังคาที่ครอบคลุมพื้นที่ส่วนล่างดังกล่าว เป็นไปอย่างธรรมชาติแบบตรงไปตรงมาจนแม้จะมองรูปเรือนจากภายนอกก็ยังสามารถคาดเดาและเข้าใจได้ว่า พื้นที่ใต้หลังคานั้นส่วนไหนมีการใช้สอยอย่างไร เนื่องจากมีการจัดวางระเบียบของพื้นที่ใช้สอยเป็นไปตามแบบแผนประเพณีนิยม อันเกิดจากระบบความเชื่อในการกำหนดที่ตั้งและทิศ รวมทั้งตำแหน่งสำคัญเบื้องต้นไว้ ก่อนกระจายส่วนรองออกไปจากศูนย์กลางนั้นๆ อย่างเป็นลำดับที่ตายตัวนั่นเอง

โครงสร้างเรือนและวัสดุก่อสร้าง

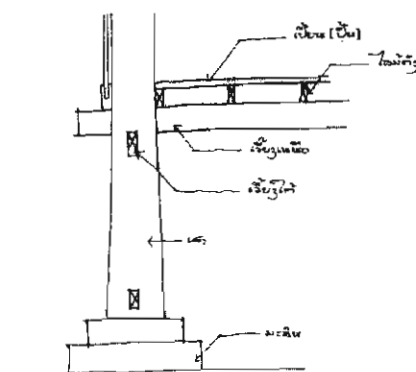
ดังกล่าวมาแล้วว่าเรือนไทเขินที่เชียงตุงนี้ใช้แบบแผนของเรือนพักอาศัยอย่าง “เรือนไม้” ยกใต้ถุนสูง มีหลังคาสูงชันตามอย่างลักษณะเด่นของเรือนอาศัยที่นิยมในกลุ่ม “คนไท” ฝ่ต่างๆ ซึ่งก็แน่นอนว่าแบบแผนสำหรับการ “ประสาน” ให้เกิดเป็นโครงสร้างเรือนให้ได้อย่างมั่นคงแข็งแรง ย่อมหนีไม่พ้นกระบวนการทาง “เทคนิคก่อสร้าง” ที่เป็นหัวใจหลักสำคัญ และเทคนิคดังกล่าวก็ย่อมเป็นเรื่องของเทคนิคทาง “เครื่องมือ” โดยเฉพาะ รวมทั้งชนิดของ “ไม้” ที่แต่เดิมใช้เป็น “ไม้สัก” ซึ่งแม้จะเป็นไม้เนื้อไม่แข็งนัก แต่ก็มี ความแข็งแรงทนทาน ปลูกไม่กััดกินทำลาย ทว่าปัจจุบัน “ไม้สัก” กลายเป็นไม้หายาก ชาวไทเขินจึงหันมาใช้ไม้ประเภท “ไม้ก่อ” หรือ “ไม้เปียก” แทน ซึ่งในแต่ละส่วนของเรือนต้องประกอบด้วยคุณลักษณะทางเชิงช่างที่สัมพันธ์กับวัสดุดังนี้ (ลายเส้น 5.133)

ลายเส้น 5.133 แสดงรายละเอียดขององค์ประกอบทางโครงสร้างโดยรวม

1. ช่วงล่างเรือน ได้แก่ช่วงของโครงสร้างเรือนนับตั้งแต่ฐานรากจนถึงก่อนโครงสร้างพื้นเรือน โครงสร้างส่วนนี้ถือเป็นส่วนสำคัญด้วยเป็นตัวทำหน้าที่รับน้ำหนักบรรทุกรวมของเรือนทั้งหลัง ดังนั้นจึงต้องใช้วัสดุที่มีความแข็งแรงและมีขนาดใหญ่เพียงพอต่อการทำหน้าที่นั้นได้

เรือนไทเขินที่เชียงตุงนี้อาศัย “เสาไม้” (เสาก้ำ : ภาษาไทเขิน) ทำหน้าที่เป็นโครงกระดูกหลักทางแนวตั้งของเรือน โดยเป็นเสายาวตลอดทั้งต้นตอกเป็นรูป 4 เหลี่ยมจัตุรัสขนาดประมาณ 8×10 โคนเสาไม่ได้ฝังลงดิน หากแต่วางหินอยู่บนหินก้อนใหญ่ ซึ่งตั้งเหนือพื้นดินที่อัดแน่นและถมให้สูงจากระดับดินรอบนอกเรือนเพื่อกันน้ำไม่ให้ไหลเอ่อเข้ามา โดยชาวไทเขินเรียกคุณลักษณะเช่นนี้ว่า “เสาดำหิน” ซึ่งบางหลังนั้นจะใช้วิธีก่อเป็นฐานอิฐรูป 4 เหลี่ยมเพื่อเป็นการปรับระดับพื้นก่อน แล้วจึงวางก้อน “มะหิน” (ก้อนหินสกดเป็นก้อน 4 เหลี่ยมบ้างก็เป็นแบบกลมมน) สูงประมาณ 0.20 ม. วางซ้อนบนฐานอิฐนั้น ก่อดังเสาขึ้นตรงเหนือ “มะหิน” นี้อีกทีหนึ่ง (ลายเส้น 5.134) ซึ่งเทคนิควิธีนี้มักใช้กับบริเวณพื้นที่ลุ่มที่มีความชื้นขึ้นสูงจากผิวดิน อันจะทำให้โคนเสาผุเร็ว การใช้ “มะหิน” ซ้อนรับจึงเป็นการสกัดกันความชื้นที่ได้ผลดี วิธีนี้คล้ายกับการทำ “เสาตอม่อ” แบบหล่อปูนรับเสาเรือนของภาคใต้เช่นกัน แต่ต่างกันตรงที่ของภาคใต้นั้น “ตอม่อ” จะทำได้ค่อนข้างสูงกว่า เพราะอยู่ในท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่มีความชื้นมากกว่ากันนั่นเอง

ลายเส้น 5.134 แสดงโครงสร้างส่วนฐานและพื้นเรือน

2. ช่วงตัวเรือน ได้แก่ช่วงของโครงสร้างเรือนที่นับตั้งแต่โครงสร้างส่วนพื้นขึ้นไปจนถึงปลายผนังเรือน โดยสร้างส่วนนี้เปรียบเสมือนส่วนช่วงลำตัวของเรือน ที่ทำหน้าที่สำคัญในการเป็นพื้นที่รับน้ำหนักของการใช้สอยทั้งหมดภายในอาคาร อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นเสมือน “ผิว” ที่จะห่อหุ้มตัวเรือนอีกด้วย โดยมี “เสาไม้” ที่ทะลุผ่านจากช่วงล่างของเรือนตั้งขึ้นมา ทำหน้าที่เป็นแกนในการเชื่อมประสานยึดโยงเพื่อรับน้ำหนักจากส่วนอื่นๆ ทั้งหมดโดยนับจากส่วน “พื้นเรือน” ซึ่งมีระบบโครงสร้างและวัสดุใน 2 กรณีดังนี้

กรณีที 1 : ระบบผสม

หมายถึงระบบโครงสร้างทีเป็นการผสมผสานเข้าด้วยกันระหว่าง “โครงสร้างแบบเครื่องผูก” กับ “โครงสร้างแบบเครื่องสับ” ซึ่งเรือนบางหลัง อย่างกรณีเรือน No 011 ของนางแดง เลขที 5 บ้านหม้า อำเภอยางล่อ จังหวัด เชียงตุง นั้น ใช้ระบบโครงสร้างดังกล่าว โดยจากอายุของเรือนทีมีการสร้างมา นานประมาณเกือบ 100 ปี ซึ่งนับว่าแทบจะเก่าแก่ทีสุดภายในหมู่บ้านนี้ ได้ที ให้เห็นถึงแบบแผนของเรือนในช่วงเดียวกันว่า น่าจะมีการใช้ระบบดังกล่าวนี้ เช่นเดียวกัน เพราะไม่เพียงแต่จะเฉพาะส่วนพื้นเท่านั้น ส่วนของผนังก็ เป็น ระบบนี้เช่นกัน โดยอาศัยโครงสร้างหลักสำคัญเป็น “ระบบเครื่องสับ” ยึดโยง โครงสร้างใหญ่ให้มั่นคงแข็งแรง ก่อนนำเอา “โครงสร้างย่อย” เฉพาะส่วน มา ประกอบติดตั้งเสริม อาทิ

ส่วนพื้น : เสาทุกต้นทีตั้งขึ้นนั้นจะถูก “ร้อยรัด” ให้มัดด้วยกันช่วง แรกก่อนด้วย “รอด” ซึ่งไทเขินเรียกว่า “เวียง” ขนาดประมาณ 2" x 4"-6" โดย “เวียง” นี้จะมี 2 ตัว เรียกว่า “เวียงเหนือ” และ “เวียงใต้” ทีวิ่งยาวทะลุถึง กลางเสาสลับกันใน 2 ทิศทาง โดย “เวียงเหนือ” จะวิ่งยึดเสาดตามแนวด้าน ยาวของเรือน ในขณะที่ “เวียงใต้” ทำหน้าที่รับ “เวียงเหนือ” อีกทีหนึ่ง เนื่อง เพราะจะมีการเสริม “เวียงเหนือ” ในระหว่างกลางเสาเป็นระยะ เพื่อกันไม่ให้ “ตัง” มีอาการแอ่นกลาง ด้วยการซ้อนรับในทางทิศขวางกัน คือ ตามแนวด้าน สกัต์ของเรือน จากนั้นจึงนำเอา “ตัง” หรือทีไทเขินเรียกว่า “ตัง” ทีเป็นลำไม้ไผ่ (ไหม้ผิว : ภาษาไทเขิน) ขนาดประมาณเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 1/2 นิ้ว มาผ่าวาง ไปบน “เวียงเหนือ” โดยมีระยะห่างกันแต่ละลำประมาณ 4 นิ้ว เพื่อจะใช้รับ “พื้นฟาก” (พื้นฟาก : ภาษาไทเขิน) อย่งไรก็ตามด้วยธรรมชาติของไม้ไผ่นั้น มีลักษณะเป็นรูปกลม อีกทั้งด้วยเนื้อผิวไม่สามารถนำมาบากสับเป็นร่องหรือ บ่าสำหรับการสอดหรือรับได้ การวาง “ตังไม้ไผ่” บนหลัง “รอด” จึงไม่อาจยึด โยงกันด้วยระบบเครื่องสับ อันจะทำให้เกิดปัญหาคือการเคลื่อนตัวของ “ตัง ไม้ไผ่” นี้ มีลักษณะกลิ้งไปมา ซึ่งย่อมทำให้เสียความมั่นคงของส่วนนั้นไป การแก้ปัญหาคือการเคลื่อนตัวและระบบการยึดโยง จึงต้องมีลำไม้ไผ่อีกชุดหนึ่ง มาทำหน้าที่แทน “เวียงเหนือ” เพื่อให้สามารถใช้เทคนิคของการ “ผูก” กัดขึ้นได้ ลำไม้ไผ่ชุดนี้จึงถูกเสริมหนุนเป็นระยะและผูกติดกับ “ตัง” ตลอดทั้งผ้งพื้นเรือน

ส่วนผนัง : ระบบทีใช้ในเรือนไทเขินทีนี้ใช้วิธีการทำผนังให้เป็นแผง สำเร็จรูป โดยเป็นแผงฝาแบบ “ผ่าซัดแตะ” (ผ่าซัดแตะ : ภาษาไทเขิน) ด้วยการ เอาไม้ไผ่มาทุบเป็นแผ่นทำนองฟากแล้วใช้แกนไม้ไผ่เป็นโครงให้ขัดไขว้สลับกัน ก่อนทีจะนำทั้งผืนนั้นไปผูกรัดกับโครงเคร่าซึ่งเป็นลูกตั้งอีกทีหนึ่งเพื่อให้แข็งแรง แล้วจึงใช้ส่วปลายของลูกตั้งนั้นเสียบเข้าไปในร่องของกรอบฝานบนและล่างอีกทีหนึ่ง ก่อนทีจะนำแผงฝาทั้งแผงวางกดทับบนหัวพื้นฟากนั้น

กรณีที่ 2 ระบบไม้จริง หมายถึงโครงสร้างอาคารที่ใช้ระบบการยึดโยงด้วยไม้จริงทั้งหมดเพียงระบบเดียว โดยระบบนี้ง่ายต่อการยึดโยงเข้าด้วยกัน เพราะการประกอบเป็นการร้อยรัดที่จบลงในตัวเองแบบเฉพาะที่ ทำให้มีความแข็งแรงและมั่นคงกว่าระบบผสม ซึ่งแต่ละส่วนมีเทคนิควิธีดังนี้

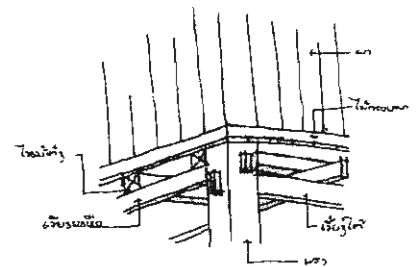
ส่วนพื้น : เช่นเดียวกับแบบผสมที่จะมี “เวียงเหนือ” และ “เวียงใต้” ทำการยึดโยง “เสา” ใน 2 ทิศทางก่อน แล้วจึงมี “ตงไม้” (ไม้ตง : ภาษาไทเขิน) มาวางทับบน “เวียงเหนือ” เพื่อรับไม้จริง (ปิ่น : ภาษาไทเขิน) “ตง” นี้มีขนาดประมาณ 2 นิ้ว x 2 นิ้ว ทำเป็นรูป 4 เหลี่ยมจัตุรัสวางห่างกันในระยะประมาณ 0.50 เมตร ก่อนที่จะวาง “ไหม่ปิ่น” (พื้นไม้) ขนาดประมาณ 1 นิ้ว x 6 นิ้ว ปูทับลงบน “ไหม่ตง” อีกทีหนึ่ง

ส่วนผนัง : เนื่องจากใช้วัสดุเป็น “ไม้จริง” ดังนั้นความแข็งแรงของผนังจึงใช้องค์ประกอบหลัก 3 สำคัญเพียง 3 ชิ้น คือ กระดานฝา (ฝาแป้น : ภาษาไทเขิน) ไม้กรอบฝา (ไม้ซี่แนบ : ภาษาไทเขิน) และเคร่าไม้ (ไหม่ปิงผา : ภาษาไทเขิน) โดยไม้ทำฝาจะถากไสให้เป็นแผ่นกระดานบางๆ ประมาณ 1/2 นิ้ว x 4-6 นิ้ว นำมากรุเข้าในร่องของ “กรอบฝา” แล้วจึงนำไปยึดกับ “เคร่าไม้” ซึ่งตีประกบติดกับเสาอีกทีหนึ่งเป็นอันเสร็จสิ้นแข็งแรง (ลายเส้น 5.135) อย่างไรก็ตามในเรือนบางหลังใช้ไม้กระดานกรุบางเกินไป ก็มักจะมีไม้อีกชิ้นหนึ่งมาตีประกบยึดในทางขวางยาวตลอดทั้งแผงผนังเพื่อความแข็งแรง สำหรับเรือนที่อยากให้ผนังมีความเรียบร้อยและสวยงามจะนำเอาไม้ชิ้นบางอีกชิ้นหนึ่งตีทับหน้าทางตั้งตรงรอยต่อระหว่างแผ่นกระดานที่กรุติดกันนั้น ซึ่งก็จะทำให้ดูผนังมีรูปร่างที่วางเรียงเป็นแนวได้จังหวะสำหรับในบางเรือนที่ทำผนัง “ผายออก” การประกอบฝาก็ยังอาศัยเทคนิควิธีอย่างเดิม คือทำเป็นแผงสำเร็จรูปสำหรับยกมาตั้งวาง หากแต่ฝาลักษณะนี้จะมีขนาดที่สั้นกว่า และการยึดโยงนั้นจะใช้วิธีตียึด “กรอบฝา” เข้ากับ “จันทัน” (ชาโย้ : ภาษาไทเขิน) โดยตรง ด้วยการบากเป็นปากให้ “จันทัน” นั้นกดยึดไว้

3. ช่วงหลังคา ได้แก่ช่วงโครงสร้างของเรือนนับตั้งแต่ส่วนปลายของผนังเรือนขึ้นไปยันสันหลังคา เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวคลุมพื้นที่ใช้สอยส่วนล่างไม่ให้ต้องแดดและฝน ซึ่งโครงสร้างส่วนนี้ก็มีคุณลักษณะแบบเดียวกับพื้นและผนังเรือน ตรงที่มีการใช้วัสดุ 2 ลักษณะอันทำให้เกิดเป็นระบบการยึดโยงโครงสร้างที่แตกต่างกัน ดังนี้

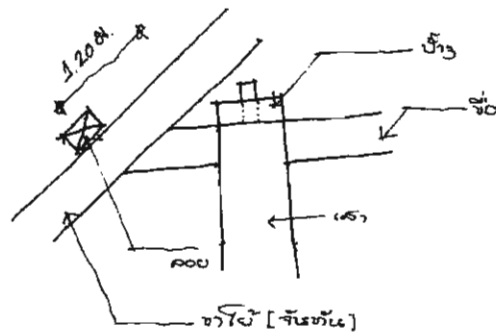
กรณีที่ 1 : แบบผสม

เป็นระบบที่ใช้ไม้จริงกับไม้ไผ่มาประกอบเข้าด้วยกัน โดยไม้จริงนั้นถูกใช้เป็นโครงสร้างหลักเพื่อให้แข็งแรง ก่อนที่จะใช้ไม้ไผ่ที่ทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบย่อยมายึดโยงอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งตัวโครงสร้างหลักนั้นจะประกอบขึ้นด้วย “เสาแก้ว” ที่บากกึ่งกลางของปลายเสาให้เป็น “ร่อง” รูป 4 เหลี่ยมผืนผ้าสำหรับใช้ “ซื่อ” (กอม : ภาษาไทเขิน) ขนาด 5 นิ้ว x 6 นิ้วเข้ามาเสียบยึดหัวเสาในทางสัด ในขณะที่ยก 2 ข้างของปลายเสาจะถากเป็น “เดือย”

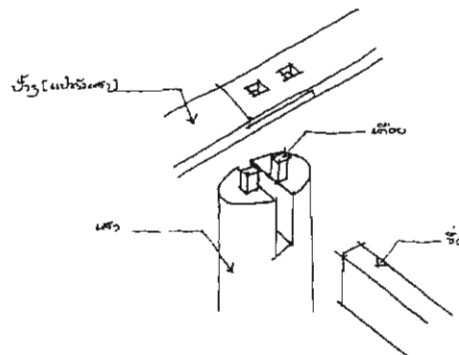

ลายเส้น 5.135 ภาพ 3 มิติ
แสดงการประกอบโครงสร้างส่วนพื้น

รูป 4 เหลี่ยมเตรียมไว้ให้ “แป้วเส้า”(ป่าง : ภาษาไทเขิน) ซึ่งวางหน้าไม้เป็นแนวนอนมาสวมยึดปลายหัวเสาในทางยาว โดยมี “ไม้คอสอง”(ใต้ : ภาษาไทเขิน) ขนาดประมาณ 3 นิ้ว x 5 นิ้ว ขึ้นไปเพื่อรับ “อกไก่”(กันพะ : ภาษาไทเขิน) ขนาดประมาณ 5 นิ้ว x 5 นิ้ว และเป็นหลักให้ “จันทัน”(ซาโย้ : ภาษาไทเขิน) ขนาดประมาณ 3 นิ้ว x 5 นิ้ว กดยึด โดยปลายอีกข้างหนึ่งของ “จันทัน” จะทอดลงมานั่งบนปลาย “ซื่อ” ที่ยื่นยาวออกมารับ “จันทัน” โดยเฉพาะ (ลายเส้น 5.136-5.137) ซึ่งเทคนิควิธีนี้ทำให้ “จันทัน” นั้น มีความยาวที่จะรับหลังคาได้ตลอดทั้งผืนอันต่างจากเรือนไทเขินในเชียงใหม่ที่ปลาย “จันทัน”

ลายเส้น 5.136 แสดงองค์ประกอบทางโครงสร้าง ส่วนของตำแหน่งหัวเสา

ลายเส้น 5.137 ภาพ 3 มิติ แสดงการประกอบโครงสร้างของ เสา, ซื่อ และแป้วเส้า

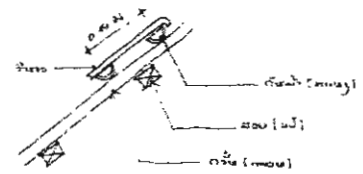
จะสิ้นสุดที่หัวเสาเท่านั้นดังได้กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ยังทำให้ “แปหัวเสา” ต้องเปลี่ยนบทบาทจากการทำหน้าที่สำหรับ “กลอน” (กวัน : ภาษาไทเขิน) ขนาด ๘ นิ้ว x 4 นิ้ว เหมือนอย่าง “แปลาน” (ลอย : ภาษาไทเขิน) มาทำหน้าที่ยึดหัวเสาเพียงอย่างเดียว สำหรับโครงสร้างถัดขึ้นไปก็จะเป็น “แปลาน” ขนาดประมาณ 2 นิ้ว x 4 นิ้ว วางทอดบนหลัง “จันทัน” เป็นระยะห่างกันประมาณ 1.20 เมตร โดยไม่ใช้วิธีบากลงนั่งบนป่าจันทันเหมือนอย่างของในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งทั้งหมดนี้คือส่วนขององค์ประกอบทางโครงสร้างหลังคาที่เป็น “ไม้จริง” ถัดจากนี้ไปก็จะเป็นเรื่องของ “เครื่องผูก” ที่จะเข้ามาผสม โดยเริ่มจาก “กลอน” ที่ใช้ไม้ไผ่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 นิ้ว ถึง 1 1/2 นิ้ว มาผูกยึดเข้ากับหลัง “แปลาน” โดยวางห่างกันในทุกระยะประมาณ 0.30 เมตร (ลายเส้น 5.138) และบนหลัง “กลอน” นี้เองที่จะวางไม้ “ระแนง” (กันผ้า : ภาษาไทเขิน) เป็นไม้ไผ่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 นิ้ว ผ่าออกเป็นครึ่งซีก วางเอาทางระแนงขึ้นเพื่อให้เป็นป่าสำหรับ “กระเบื้องดินขอ” มามุงทับ ซึ่งหากเป็นแบบอย่างดั้งเดิมวัสดุนี้ก็เป็นแผง “หญ้าคา” ที่จะนำมาใช้มุงเป็นหลังคาโดยที่ “กลอน” และ “ระแนง” จะไม่ต้องมีในกรณีที่เป็นวัสดุดังกล่าว

อย่างไรก็ตามก็ยังมียอดองค์ประกอบทางโครงสร้างของโครงหลังคาที่สำคัญบางตัวที่ยังไม่ได้กล่าวถึง นั่นคือ ส่วนของ “ดั่ง” ซึ่งจะมีไม้อีก 1 ชิ้นที่เรียกว่า “ไม้ส่อนถ่าง” (ภาษาไทเขิน) ขนาดประมาณ 2 นิ้ว x 4 นิ้ว เสียบร้อยผ่านใบดั่งตรงประมาณกึ่งกลางความสูงของใบดั่งยาวตลอดตัวเรือน เพื่อทำหน้าที่ในการยึด “ใบดั่ง” ให้แข็งแรง พร้อมกันนั้นก็จะมี “ซื่อโท” (เกล : ภาษาไทเขิน) มาช่วยประกบยึด “ใบดั่ง” เข้ากับ “จันทัน” อีกทีหนึ่ง โดยมี “หามผ่าน” (ภาษาไทเขิน) ทำหน้าที่เป็นป่ารับ “ซื่อโท” นี้เป็นลำดับลงไป นอกจากนี้แล้วในเรือนหลายหลังยังนำเอาไม้ไผ่ยาว 2 ลำมาวางบนหลัง “ซื่อ” แล้วผูกประกบให้ติดกันผ่านตรงโคน “ดั่ง” สำหรับใช้เป็นสะพานเวลาซ่อมหลังคาอย่างที่เราเห็นในภาพเรียกว่า “ซัวย่าน” นั่นเอง

กรณีที่ 2 : แบบไม้จริง

ระบบนี้จะใช้หลักทางโครงสร้างและองค์ประกอบที่เหมือนกับแบบผสมแทบทุกประการ เพียงแต่มีความแตกต่างตรงที่องค์ประกอบสำคัญ 2 ตัว คือ “กลอน” และ “ระแนง” นั้น จะเปลี่ยนเป็นไม้จริงและเปลี่ยนเทคนิควิธีการยึดโยง 2 ส่วนนี้จากระบบ “เครื่องผูก” มาเป็นระบบ “เครื่องสับ” เท่านั้นเอง

สำหรับการจบของ “สันหลังคา” (ปีผ้า : ภาษาไทเขิน) แล้ว ไม่ได้ใช้เป็นแบบปูนครอบหรือไม้ แต่จะใช้เป็น “กระเบื้องดินเผา” ทำเป็นตัวครอบทับเช่นเดียวกับตรงส่วนของ “ตะเฆ่สัน” (ล้อยลิเทียม : ภาษาไทเขิน) ที่ใช้เป็นกระเบื้องดินเผาทำแบบสำเร็จรูปครอบซ้อนทับลงมาเช่นกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ไปคล้ายกับในงานสถาปัตยกรรมของ “จีน” อีกทั้งตรงส่วนปลายหลังคาทางด้านสกัดทั้ง 2 ก็ไม่มีไม้ “บ้านลม” มาปิดทับริมข้างกระเบื้องเพื่อ

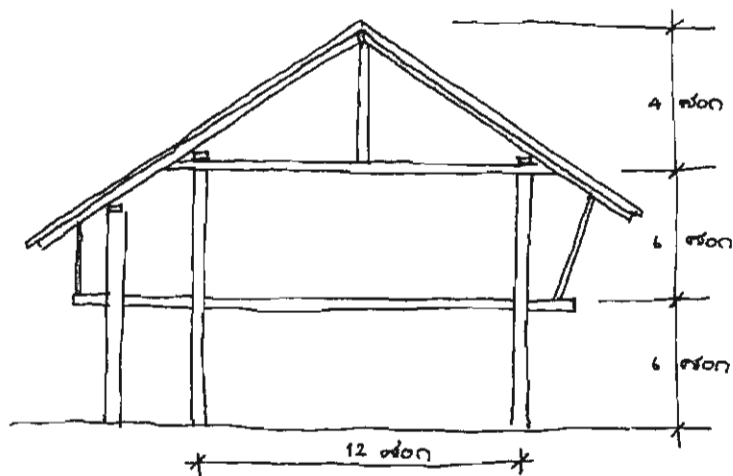
ลายเส้น 5.138 แสดงองค์ประกอบทางโครงสร้าง ส่วนของเครื่องมุงหลังคา

กันลมตีแต่อย่างใด คงใช้เพียงแต่ “ปูน” ษาเป็นขอบทับยึดกันเท่านั้นเอง โดยตรง
ส่วนปลายนี้ทำเป็นไม้อีกชุดหนึ่งคล้าย “จันทัน” เรียกว่า “กะเล” (ภาษาไทยจีน)
แต่ไม่ได้มีไว้เพื่อรับ “แปลาน” กลับใช้เป็นตัวปิด “หัวแปลาน” เพื่อกันหัวไม้ผุ

สัดส่วนเรือน

ดังได้กล่าวมาแล้วในเนื้อความที่ว่าด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่อง
“แผนผังเรือน” ซึ่งได้อธิบายถึง “คติความเชื่อ” ของชาวไทเขิน ที่ว่านิยม
ตัวเลข 6 ที่มีความหมายว่า “กระโดด” ทำให้นิยมแบ่งความยาวของตัวเรือน
ออกเป็นแบบ “6 ห้อง 6 วา” นั้น ในทางความกว้างของเรือนก็เช่นกัน จากการ
สำรวจและสัมภาษณ์พบว่ามีการระบุขนาดของความกว้างอาคารด้วยสัดส่วน
ที่สัมพันธ์กับความสูงของเรือนด้วย โดยมีอยู่ 2 สูตร คือ

ก) สูตรที่ 1 หากความกว้างของเรือน 12 ศอก จะต้องให้มีความสูง
ของส่วน “ช่วงล่าง” ได้เรือนเท่ากับ 6 ศอก เช่นเดียวกับให้มีความสูงของ
“ช่วงเรือน” เท่ากับ 6 ศอกด้วย ในขณะที่ความสูงจากพื้นเรือนถึงยอดจั่ว
ให้ได้ 10 ศอก ซึ่งนั่นหมายความว่า “ช่วงหลังคา” จะมีความสูงเท่ากับ 4 ศอก
นั่นเอง (ลายเส้น 5.139)

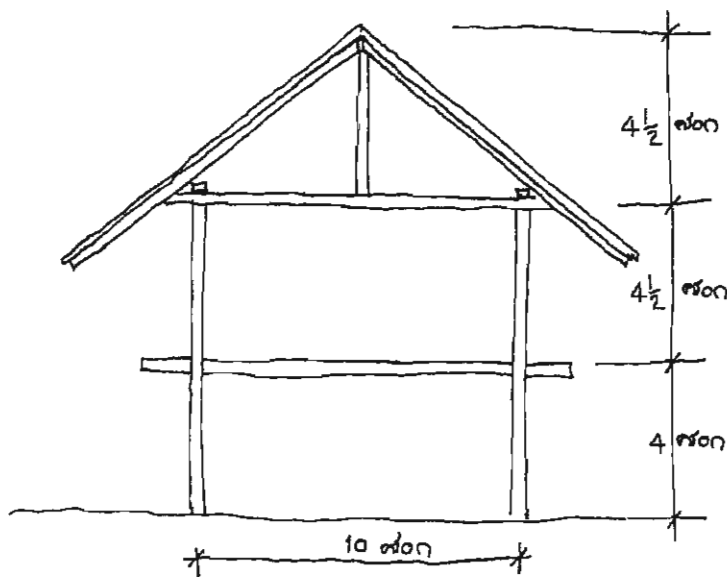

ลายเส้น 5.139 สัดส่วนอาคารตามคติความเชื่อ

สัดส่วนเรือนของสูตรนี้น่าสนใจตรงที่ว่า “เลข 6” ได้เข้ามาเกี่ยวพัน
ด้วยอีกเช่นกัน โดยที่ “6 ศอก” นั้นเมื่อเทียบด้วยระบบเมตริกของปัจจุบันก็จะ
ประมาณ 3 เมตรเช่นเดียวกับระยะกว้างเรือนซึ่งเท่ากับ “12 ศอก” หรือ “6 ศอก”
บวก “6 ศอก” หรือเท่ากับเรือนกว้างประมาณ 6 เมตร ส่วนความสูงของ
หลังคานั้นทำเพียงแค่ “4 ศอก” หรือเท่ากับประมาณ 2 เมตร เข้าใจว่าที่ไม่ทำ
เป็น “6 ศอก” ด้วยก็คงเกรงว่าจะทำให้ได้หลังคาสูงชันจนเกินไปนั่นเอง ซึ่งจาก
ระยะของขนาดเรือนเช่นนี้จะเห็นได้ว่ามีขนาดกว้างและใหญ่โตพอสมควร แต่
เมื่อลองพิจารณาจากเรือนที่สำรวจดูแล้วก็พบว่าเรือนหมายเลข 011 ของ

นางแดง บ้านเลขที่ 15 บ้านเหม้า อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีอายุเรือนประมาณ 100 ปี จะมีสัดส่วนใกล้เคียงกับสูตรนี้มากที่สุด โดยมีความยาวเรือน 6 วา หากแต่แบ่งเรือนออกเป็น 7 ห้อง (เพิ่มส่วนของ “นอกเดิน” อีก 1 ห้อง) ในขณะที่ส่วนกว้างของเรือนก็เป็น 12 วาตามสูตรเช่นกัน ทว่าในทางด้านสูงนั้นสัดส่วนทั้งของ “ช่วงใต้ถุนเรือน” และ “ช่วงตัวเรือน” ไม่ได้ระยะเท่า 6 ศอกหรือ 3 เมตรตามสูตร อย่างไรก็ตามก็น่าจะเชื่อได้ว่า “สูตรเรือน” ที่มีเลข “6” ซึ่งเป็นเลขมงคลนั้น น่าจะมีอยู่จริงและเรือนอาศัยแบบดั้งเดิมคงจะมีขนาดที่กว้างใหญ่จนได้สัดส่วนเช่นนั้น เพราะแต่เดิมสภาพสังคมไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงเหมือนเช่นปัจจุบัน การอยู่อาศัยจึงเป็นการรวมกันของครอบครัวที่มีสมาชิกจำนวนมากอาศัยร่วมในเรือนเดียวกัน แต่ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนไป สมาชิกในครอบครัวเริ่มมีการย้ายถิ่นฐานไปทำมาหากินในที่อื่น เนื่องจากเพราะระบบการคมนาคมสะดวกขึ้น ทำให้การอาศัยภายในเรือนลดขนาดเล็กลงโดยปริยาย ดังที่จะเห็นได้จากสัดส่วนของเรือนในสูตรที่ 2

ข) สูตรที่ 2 สูตรนี้ให้สัดส่วนของเรือนไว้ว่า เรือนกว้าง 10 ศอก ให้มีความสูงส่วน “ช่วงล่าง” ของใต้ถุนเรือนเท่ากับ 4 ศอก และมีความสูงของ “ช่วงเรือน” เท่ากับ “4 ศอกกึ่ง”¹⁰ ทั้งมีความสูงของ “ช่วงหลังคา” อีกเท่ากับ “4 ศอกกึ่ง” (ลายเส้น 5.140)

ลายเส้น 5.140 สัดส่วนอาคารอีกสูตรหนึ่ง ซึ่งมักเป็นเรือนรุ่นหลังๆ

สัดส่วนนี้จะเห็นได้ว่าไม่มีความสัมพันธ์กับ “เลข 6” เลย เพราะตัวเรือนจะมีขนาดเล็กลง โดยความกว้างเรือนจะเหลือประมาณ “5 เมตร” ในขณะที่ความสูงของใต้ถุนเรือนจะประมาณ “2 เมตร” ส่วนของตัวเรือนจะสูงประมาณ “2.25 เมตร” ในขณะที่หลังคาจะสูงประมาณ “2.25 เมตร” เช่นกัน ซึ่งจากการสำรวจพบว่าตัวเลขทั้งหมดนี้ใกล้เคียงกับระยะจริงของเรือนส่วนใหญ่โดยภาพรวม ทั้งระยะใต้ถุนเรือน ระยะช่วงตัวเรือน และระยะความสูงของหลังคาเรือน นั้นแสดงให้เห็นว่าเรือนต่างๆ เหล่านี้ (ส่วนใหญ่มีอายุเรือนประมาณ 10-30 ปี) อันเป็นเรือนรุ่นหลังมานี้ได้มีการปรับเปลี่ยนสูตรของเรือนอาศัยตนใหม่แล้ว เพราะไม่เพียงระยะทางด้านกว้างที่จะคลาดเคลื่อนไปแม้แต่ทางด้านยาวซึ่งสูตรเดิม คือ “6 ห้อง 6 วา” อันหมายถึงเรือนยาว “12 เมตร” แบ่งออกเป็น “6 ห้อง” ทำเป็น “นอกเดิน” 1 ห้อง ภายในเรือนอีก 5 ห้อง ได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็น “5 ห้อง 5 วา” ไปแล้ว คือเรือนยาวรวม 5 วา หรือประมาณ 10 เมตร แบ่งเป็น “นอกเดิน” 1 ห้อง ภายในตัวเรือนเหลือเพียง 4 ห้องเท่านั้น

นั่นแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนขนาดให้เล็กลงเพื่อให้พอเหมาะกับการใช้สอยที่เป็นจริงในปัจจุบันที่ต้องมาก่อน ซึ่งแม้ว่าภายในใจลึกๆ ตัว “เลข 6” ยังให้นัยยะในเชิงความหมายที่ดีอยู่ก็ตาม

การเปรียบเทียบเรือนไทเขินของเชียงใหม่และเชียงตุง

จากรายละเอียดของเรือนไทเขินที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งในเมืองเชียงใหม่และเมืองเชียงตุง ทั้งในเชิงคติความเชื่อ การวางผังบริเวณ การวางแผนผังเรือน ลักษณะรูปแบบอาคาร โครงสร้างเรือน และวัสดุก่อสร้าง รวมทั้งสัดส่วนของเรือนมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าเรือนไทเขินที่เมืองเชียงตุงยังคงไว้ซึ่งบทบาทและวิถีในการสืบทอดทางเชิงช่างตามแบบแผนอย่างบูรพกาลได้มากกว่าเมืองเชียงใหม่มากนัก ซึ่งโดยสรุปสามารถเปรียบเทียบให้เห็นถึงความเหมือนและความต่างในแต่ละประเด็นที่ปลีกย่อยดังนี้ (เพื่อให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนขึ้นจะยกกรณีของเมืองเชียงตุงขึ้นก่อน)

1. คติความเชื่อ

1.1 คติเกี่ยวกับการวางผัง

เชียงตุง

เชียงใหม่

รูป 5.196 แสดงให้เห็นถึงการวางทิศของวัดที่ไม่ตรงกับการหันหน้าเรือน

ความเหมือน - ต่างมีข้อห้ามในการหันหน้าเรือนพักอาศัยให้ตรงกับวัดหรือ
สูงกว่าพระประธานของโบสถ์ (รูป 5.196)

1.2 ความเชื่อบางประการ

1.2.1 หอเทวดา

เชียงตุง

เชียงใหม่

รูป 5.197 "ศาลผีปู่ย่า"
ของเชียงตุง

รูป 5.198 "ศาลผีปู่ย่า"
ของเชียงใหม่

ความเหมือน - เฉพาะครัวเรือนที่เป็นต้นตระกูลจะมี "หอเทวดา" หรือ
"ศาลผีปู่ย่า" ตั้งอยู่ภายในบริเวณบ้านเหมือนกัน (รูป 5.197, 5.198)

1.2.2 ตาแหลว

เชียงใหม่

เชียงใหม่

รูป 5.199 “ตาแหลว”
ที่ผูกเหนือประตูทางเข้า

รูป 5.200 “ตาแหลว” ที่ผูกติดบน
“เสามงคฺล” ของเรือน

ความเหมือน - ต่างใช้ “ตาแหลว” เป็นเครื่องมือป้องกันสิ่งชั่วร้าย โดยการ
ปิดไว้เหนือประตูทางเข้าเรือน (รูป 5.199, 5.200)

1.2.3 เสาหลักของเรือน

เชียงใหม่

เชียงใหม่

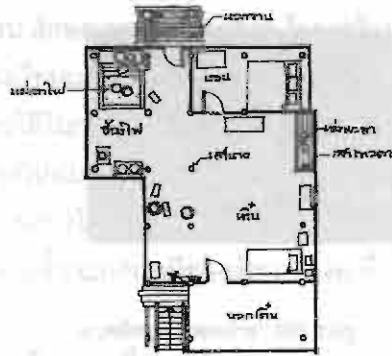
รูป 5.201 “เสาเทวดา”
สังเกตมีผ้าขาวผูกเหนือเสา

รูป 5.202 “เสามงคฺล”
ต้นที่มัดเสานางออกมา

ความเหมือน - ต่างมีการจัดวางระบบเสาหลักสำคัญของเรือน โดยมีเสา
เอก คือของเชียงใหม่จะเป็น “เสาเทวดา” กับ “เสานาง”
ในขณะที่เชียงใหม่จะเป็น “เสามงคฺล” กับ “เสานาง”
(รูป 5.201, 5.202)

1.2.4 หิ้งผีบรรพบุรุษ

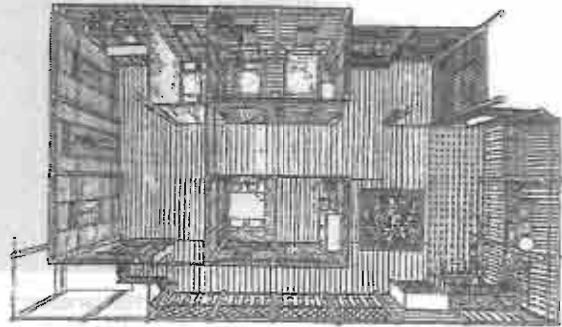
เชียงตุง

ลายเส้น 5.141

ลักษณะผังของเรือน

เชียงใหม่

ลายเส้น 5.142 สังกะสี "หิ้งผี" เหนือหัวนอนของห้องนอนใหญ่

- ความต่าง
- เชียงตุงไม่มีหิ้งผีบรรพบุรุษ เพราะใช้เสาเอกหรือ "เสาเทวดา" และ "เสานาง" เป็นที่สถิตของบรรพบุรุษ (ลายเส้น 5.141)
 - เชียงใหม่จะตั้ง "หิ้งผี" ไว้เหนือหัวนอนของห้องนอนใหญ่ (ลายเส้น 5.142)

1.2.5 หิ้งพระ

เชียงตุง

รูป 5.203 "เซ่งพะลา"
บริเวณใกล้ "เสาเทวดา"

เชียงใหม่

รูป 5.204 "หิ้งพระ" บริเวณส่วนเดิน

- ความเหมือน
- ทั้งเชียงตุงและเชียงใหม่ต่างมีหิ้งสำหรับใช้เป็นบูชาพระพุทธรูป โดยเรียกว่า "เซ่งพะลา" (รูป 5.203)
- ความต่าง
- เชียงตุงจะทำเป็นหิ้งเปล่าๆ ไม่มีรูปเคารพ
 - เชียงใหม่จะตั้งพระพุทธรูปขนาดเล็กสำหรับตนเอง ประดิษฐานมาลัยพุทธรูป (รูป 5.204)

1.2.6 การสืบชะตาเรือน

เชียงใหม่

เชียงใหม่

รูป 5.205 ส่วนประกอบที่ใช้
ในพิธีสืบชะตาเรือนที่มัดติด
กับดั่ง

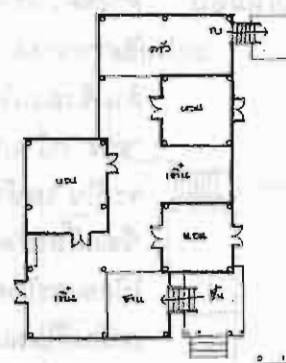
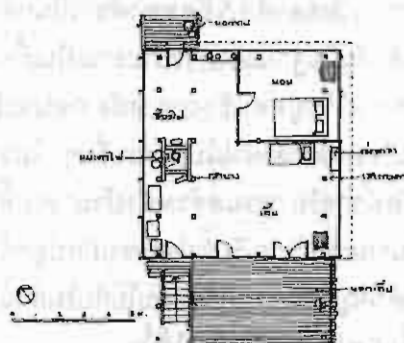
รูป 5.206 ไม่มีส่วนประกอบ
ดังกล่าว

- ความต่าง - เชียงตุงจะสืบชะตาเรือนทุกปี โดยใช้ไม้้ออ หมาก ใบอ้อย
มาเปลี่ยนของเก่าที่ผูกติดกับใบดั่ง (รูป 5.205)
- เชียงใหม่จะสืบชะตาเรือนหลังจากสร้างเรือนแล้วเสร็จเท่านั้น
(รูป 5.206)

1.2.7 คติเกี่ยวกับตัวเลข

เชียงใหม่

เชียงใหม่

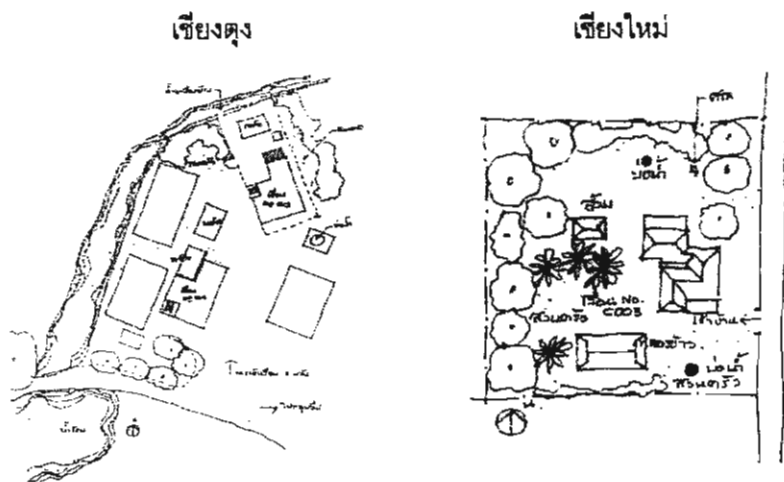

ลายเส้น 5.143 ขนาดของเรือนกับ
เลข "6" ชั่ว

ลายเส้น 5.144 ขนาดของเรือนที่ไม่อิงกับ
จำนวนของตัวเลข

- ความต่าง - เชียงตุงนับถือเลข "6" ซึ่งหมายถึงการกระโดดไปข้างหน้า โดย
นำตัวเลขนี้มาใช้ในการกำหนดขนาดของผังและสัดส่วนของ
ตัวเรือน (ลายเส้น 5.143)
- เชียงใหม่ไม่พบคติดังกล่าวนี้ (ลายเส้น 5.144)

2. ผังบริเวณ

ลายเส้น 5.145 ลักษณะการจัดวาง
องค์ประกอบในผัง

ลายเส้น 5.146 ลักษณะการจัดวาง
องค์ประกอบในผัง

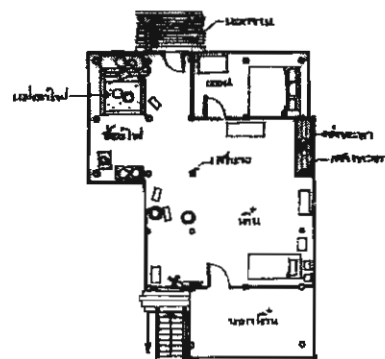
แม้ว่าเรือนไทเขินที่เชียงใหม่และเชียงตุงต่างอยู่ห่างไกลกันคนละพื้นที่ หากแต่เมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์ในการจัดผังบริเวณของการปลูกเรือนและการจัดวางองค์ประกอบสำคัญต่างๆแล้ว ก็จะได้เห็นได้ถึงทั้งความเหมือนและความต่างระหว่างกัน คือ (ลายเส้น 5.145, 5.146)

- ความเหมือน** - ต่างจัดวางองค์ประกอบ โดยอาศัย “เรือนอาศัย” เป็นหลัก ในการวางตำแหน่งสำคัญในฐานะอาคารประธานเป็นเบื้องต้น ซึ่งส่วนใหญ่มักวางไว้อยู่ค่อนข้างกลางผัง ก่อนจะมี “ชั้ว” กว้างเป็นตัวเชื่อมหรือกระจายไปยังส่วนอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น “เขี้ยว” “บ่อน้ำ” หรือ “สวนครัวหลังบ้าน” รวมทั้ง “โรงเลี้ยงสัตว์” ในขณะที่บริเวณริมรั้วโดยรอบมักปลูกทั้งไม้ผลและไม้ดอก ที่สำคัญนิยมวางผังให้แนบไปกับริมลำน้ำเหมือนที่ไหลผ่าน เพื่อยังประโยชน์ในการใช้น้ำ
- ความต่าง** - แม้จะมีองค์ประกอบโดยรวมเหมือนกัน หากแต่ในข้อปลีกย่อยบางประการต่างก็มีวิถีในการออกแบบและใช้งานที่เป็นไปตามแนวความคิดและความเชื่อของตนเอง อาทิจะสังเกตเห็นได้ว่าเรือนไทเขินที่เชียงตุงนั้น ตัว “เรือนพักอาศัย” นิยมวางเยื้องไปทางด้านหลัง โดยมี “ชั้ว” อยู่ทางด้านหน้า ในขณะที่ของเชียงใหม่กลับนิยมวาง “เรือนอาศัย” ให้ตั้งอยู่ค่อนข้างมาทางด้านหน้าจนบางครั้งแทบติดประตูรั้ว โดยเน้น “ชั้ว” ให้อยู่ทางด้านหลังแทน หรือ “เขี้ยว” ซึ่งทางเชียงตุงนิยมวางไว้เฉพาะทาง “ทิศหัวนอน” แต่ของทางเชียงใหม่ มักไม่แน่นอนเพราะจะวางผันไปตามปีที่เกิดลูกคนที่เท่าใด ฯลฯ

3. แผนผังอาคาร

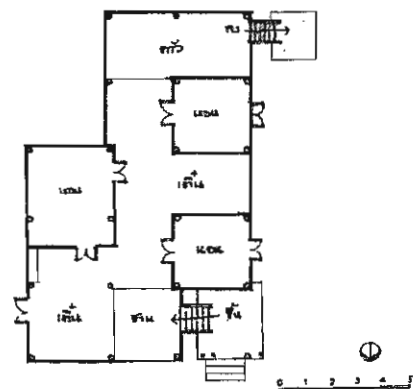
3.1 องค์ประกอบผัง

เชียงใหม่

ลายเส้น 5.147
ลักษณะแผนผังอาคาร

เชียงใหม่

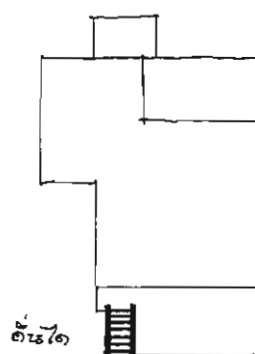

ลายเส้น 5.148 ลักษณะแผนผังอาคาร

ความเหมือน - ต่างมีจำนวนองค์ประกอบในการใช้สอยที่ครบถ้วนเหมือนกัน นับตั้งแต่บันได ชานหน้า เดิน ห้องนอน ครีวไฟ และชานซักล้าง (ลายเส้น 5.147, 5.148)

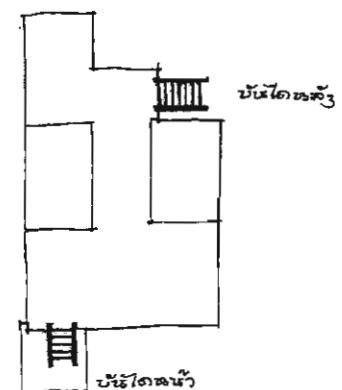
3.1.1 จำนวนบันได

เชียงใหม่

ลายเส้น 5.149 ตำแหน่ง
"บันได" ด้านหน้าที่มีเพียง
ชุดเดียว

เชียงใหม่

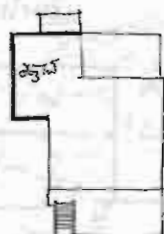

ลายเส้น 5.150 ตำแหน่ง
"บันได" หน้า - หลัง

ความต่าง - เชียงตุงจะทำ "บันได" เพียงชุดเดียวทางด้านหน้า (ลายเส้น 5.149)
- เชียงใหม่จะทำ "บันได" 2 ชุด คือบันไดขึ้นชานหน้าและบันไดลงจากชานแดดด้านหลังเรือน (ลายเส้น 5.150)

3.1.2 ลักษณะ “ฮ่อมริน”

เชียงตุง

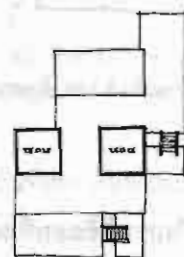

ลายเส้น 5.151
ลักษณะผังของเรือน
เชียงตุง

รูป 5.207 ใช้พื้นที่ด้านข้างเป็นส่วน
เชื่อมต่อที่ว่าง

เชียงใหม่

ลายเส้น 5.152
ลักษณะผังของเรือนเชียงใหม่

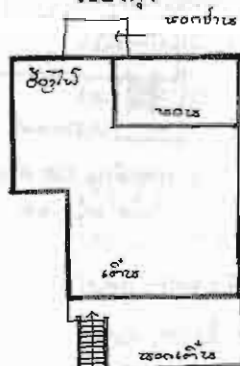
รูป 5.208 ใช้ “ฮ่อมริน”
เป็นตัวเชื่อมต่อกกลางผัง

- ความต่าง - เชียงตุงไม่มี “ฮ่อมริน” เพราะนิยมทำเป็น “เรือนเดี่ยว” และ “เรือนพับศอก” (ลายเส้น 5.151)
- เชียงใหม่มี “ฮ่อมริน” เพราะนิยมทำเป็นแบบ “เรือนแฝด” (ลายเส้น 5.152)

3.2 การวางองค์ประกอบของผัง

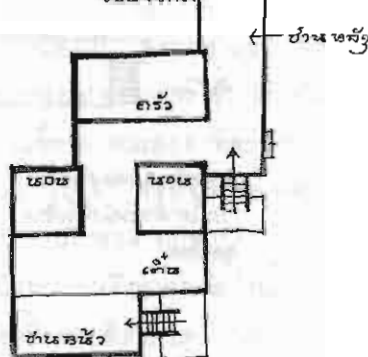
3.2.1 การจัดลำดับองค์ประกอบ

เชียงตุง

ลายเส้น 5.153 แสดงลำดับของการเข้าถึง
ส่วนต่างๆ

เชียงใหม่

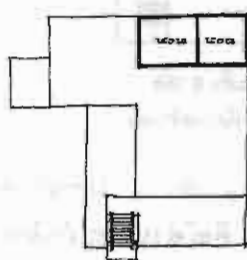

ลายเส้น 5.154 แสดงลำดับของการเข้าถึง
ส่วนต่างๆ

ความเหมือน - ต่างมีการจัดวางองค์ประกอบในการใช้สอยตามลำดับการเข้าถึงและการใช้งานที่คล้ายกัน คือ เริ่มจาก “บันได” ขึ้นเรือนบน “ชานหน้า” ก่อนเข้าไปยังส่วนของ “เดิน” จากนั้นจึงเป็น “ห้องนอน” และมีทางแยกไปยังส่วน “ครัว” หรือ “ฮั๋งไฟ” หรือ “เฮือนไฟ” สุดท้ายจึงจบลงที่เป็น “ชานหลัง” (ลายเส้น 5.153, 5.154)

3.2.2 การจัดลักษณะ “ห้องนอน”

เชียงใหม่

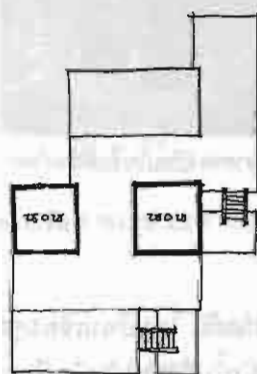
ลายเส้น 5.155 ตำแหน่งของ “ห้องนอน”

รูป 5.209, 5.210 ภาพต่อเนื่องของส่วนห้องนอน

เชียงใหม่

ลายเส้น 5.156 “ห้องนอน” ซึ่งแยกกัน

รูป 5.211 “ฮั่มริน” ซึ่งผ่านกลาง “ห้องนอน” 2 ห้อง

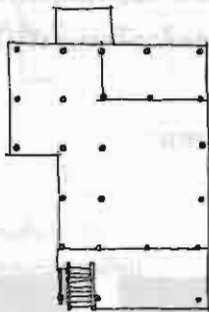
รูป 5.212 ทางเข้าของ “ฮั่มริน”

ความต่าง - เรือนของเชียงตุงนิยมทำ “ห้องนอน” เรียงติดกัน (ลายเส้น 5.155, รูป 5.209, 5.210)
- เรือนของเชียงใหม่ นิยมทำ “ห้องนอน” แยกออกห่างกัน (ลายเส้น 5.156, รูป 5.211, 5.212)

3.3 ลักษณะผังอาคาร

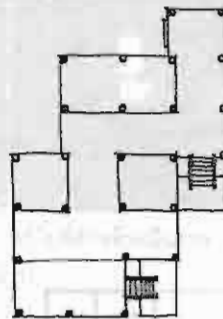
3.3.1 การแบ่งห้อง “เสา”

เชียงตุง

ลายเส้น 5.157
แสดงโครงสร้างผัง

เชียงใหม่

ลายเส้น 5.158
แสดงโครงสร้างผัง

ความเหมือน - มีการแบ่งโครงสร้างผังที่คล้ายกัน คือ ส่วนใหญ่ทำด้านสกัดของเรือนให้เป็น 3 ห้องเสา และทำด้านยาวให้เป็น 5 ห้องเสา (ลายเส้น 5.157, 5.158)

3.3.2 ขนาดของเรือน

เชียงตุง

รูป 5.213 ขนาดของเรือนไทเขินที่เชียงตุง

เชียงใหม่

รูป 5.214 ขนาดของเรือนไทเขินที่เชียงใหม่

ความต่าง - เนื่องเพราะการจัดวาง “ผังเรือน” ต่างกัน โดยเรือนเชียงตุงนิยมทำเป็นแบบ “เรือนพับศอก” ดังนั้นจึงทำให้หน้าเรือนเหลือช่องเสาเพียง 2 ห้อง มีขนาดรวมเพียง 6.00-6.50 เมตร (รูป 5.213) ในขณะที่เรือนของเชียงใหม่นิยมทำเรือนแบบ “เรือนแฝด” เรือนจึงกว้างถึง 3 ช่องเสา มีระยะรวมโดยประมาณ 8.00-10.00 เมตร เรือนไทเขินของเชียงใหม่จึงดูกว้างกว่า (รูป 5.214) แต่เนื่องเพราะในทางยาวต่างมีช่วงลึกของเรือนประมาณ 5 ห้องเสา โดยแต่ละห้องของแต่ละถินต่างมีขนาดใกล้เคียงกันคือประมาณห้องละ 2.00-2.50 ดังนั้นในทางส่วนยาวของเรือนต่างมีระยะที่ใกล้เคียงกัน

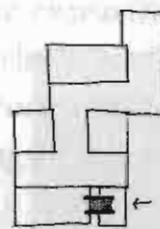
3.3.3 ลักษณะการวาง "บันได" ทางขึ้น

เชียงใหม่

เชียงใหม่

ลายเส้น 5.159, รูป 5.215 ตำแหน่งและลักษณะการวาง "บันได"

ลายเส้น 5.160, รูป 5.216 ตำแหน่งและลักษณะการวาง "บันได"

- ความต่าง - เชียงตุงจะวาง "บันได" ทางขึ้นด้านหน้าเรือนแบบวาง "ฉาก" หรือวาง "ชน" กับ "ชานหน้า" (ลายเส้น 5.159, รูป 5.215)
- เชียงใหม่จะวาง "บันได" ทางขึ้นด้านหน้าเรือนแบบวาง "แนบ" ข้าง "เดิน" ขึ้นไป (ลายเส้น 5.160, รูป 5.216)

3.3.4 ลักษณะการปิดล้อม "เดิน"

เชียงใหม่

ลายเส้น 5.161, รูป 5.217 - 5.218 "เดิน" จะอยู่ภายในเรือนที่มีการปิดล้อม

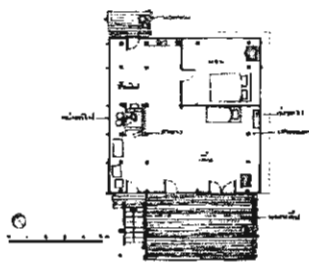
เชียงใหม่

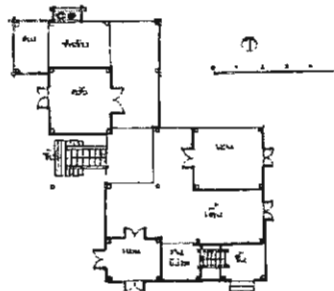
ลายเส้น 5.162, รูป 5.219 - 5.220 "เดิน" จะไม่มีการปิดล้อมทั้งหมด

- ความต่าง - เชียงตุงจะทำ “**เต็นปิด**” คือ “**เต็น**” อยู่ภายในอาคารที่ทำฝาปิดล้อมทุกด้าน (ลายเส้น 5.161, รูป 5.217, 5.218)
- เชียงใหม่จะทำ “**เต็นเปิด**” คือ “**เต็น**” จะถูกปิดล้อมด้วยสว่นที่เป็นผนังหรือฝาเพียง 3 ด้าน โดย “**ด้านหน้า**” จะเปิดโล่งเชื่อมต่อกับ “**ชาน**” ที่รับ “**บันได**” ขึ้นมา (ลายเส้น 5.162, รูป 5.219, 5.220)

3.3.5 ประตูเรือน

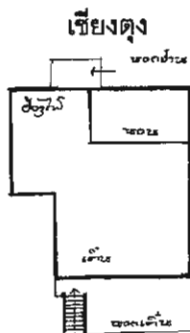
ลายเส้น 5.163 แสดงตำแหน่งของช่องเปิด “ประตู”

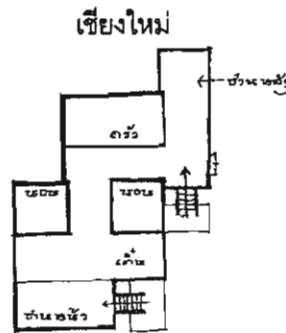
ลายเส้น 5.164 “ประตู” จะเปิดบริเวณหัวบันไดทางขึ้น

- ความต่าง - ประตูทางเข้าเรือนจากชานหน้า เชียงตุงนิยมทำมากกว่า 1 ช่อง เพื่อการใช้ประโยชน์ในวาระที่ต่างกัน (ลายเส้น 5.163)
- เชียงใหม่นิยมทำเพียงช่องเดียว (ในกรณีที่ทำเรือนแบบ “**เต็นปิด**”) (ลายเส้น 5.164)

3.3.6 ชานหน้า

ลายเส้น 5.165 “ชานหน้า” และ “เต็น” แยกออกจากกัน

ลายเส้น 5.166 “ชานหน้า” และ “เต็น” จะเชื่อมต่อถึงกัน

- ความต่าง - เนื่องจากเต็นของเชียงตุงเป็นแบบ “**เต็นปิด**” ดังนั้นชานหน้าจึงนิยมทำให้มีพื้นที่ค่อนข้างกว้างสำหรับใช้ประโยชน์แทนเต็นในการรับแขก จัดงานในวาระต่างๆ รวมทั้งพักผ่อนและทำงาน เช่น ทอผ้าในเวลาว่าง ฯลฯ (ลายเส้น 5.165)
- กรณีเต็นของเชียงใหม่เป็นแบบ “**เต็นเปิด**” ชานหน้าจึงทำหน้าที่เป็นเพียงตัวรับการขึ้นจากบันได ทำให้ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีความกว้างขวางเกินไป (ลายเส้น 5.166)

4. ลักษณะรูปแบบและองค์ประกอบอาคาร

4.1 รูปลักษณะเรือน

เชียงใหม่

รูป 5.221 เป็นเรือนไม้ยกใต้ถุน

เชียงใหม่

รูป 5.222 เป็นเรือนไม้ยกใต้ถุน

รูป 5.223
แต่รูปทรงมีลักษณะที่ดูแคบเตี้ย

รูป 5.224
แต่รูปทรงมีลักษณะที่ดูสูงโปร่ง

ความเหมือน - ต่างก็เป็นแบบเรือนไม้ ยกใต้ถุนสูง และมีลักษณะรูปทรงของหลังคาทั้งแบบ “จั่วบ้านหยา” และ “บ้านหยา” (รูป 5.221- 5.224)

4.2 สัดส่วนอาคาร

เชียงใหม่

รูป 5.225 รูปลักษณะที่ปรากฏจากผลของคติความเชื่อ

เชียงใหม่

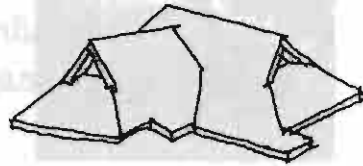
รูป 5.226 รูปลักษณะที่ปรากฏโดยไม่มีอิงกับคติความเชื่อ

ความต่าง - เรือนเชียงใหม่มีหลังคาคลุมต่ำกว่าเรือนของเชียงใหม่ ในทางกลับกันเรือนเชียงใหม่มีช่วงความสูงของตัวเรือนค่อนข้างมากกว่าเรือนของเชียงใหม่ โดยเชียงใหม่อาศัยสัดส่วนที่ได้มาจากเลข “6” ตามคติความเชื่อ (รูป 5.225, 5.226)

4.3 ลักษณะหลังคา

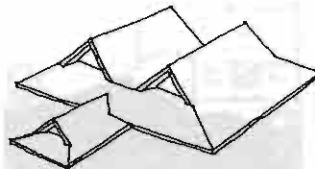
4.3.1 รูปแบบหลังคา

เชียงใหม่

รูป 5.227, ลายเส้น 5.167 ลักษณะของเรือนที่นิยมใช้หลังคาแบบ "พับศอก"

เชียงใหม่

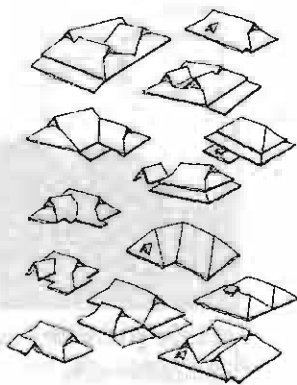
รูป 5.228, ลายเส้น 5.168 ลักษณะของเรือนที่นิยมใช้หลังคาแบบ "เรือนแผด"

ความต่าง - เชียงตุงนิยมแบบ "หลังคาพับศอก" (ลายเส้น 5.167, รูป 5.227)

- เชียงใหม่นิยมแบบ "เรือนแผด" (ลายเส้น 5.168, รูป 5.228)

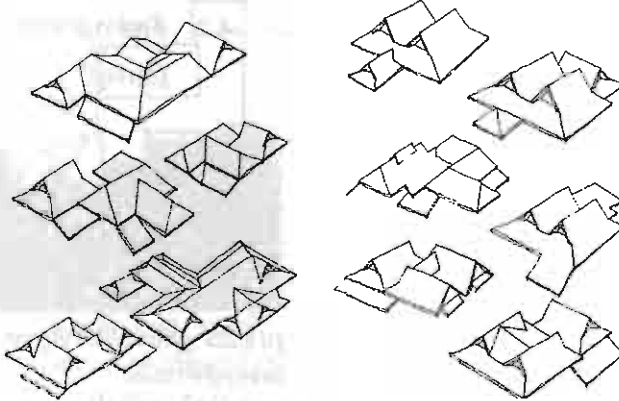
4.3.2 ลักษณะหลังคา

เชียงใหม่

ลายเส้น 5.169 ความเรียบง่ายของรูปทรงหลังคา

เชียงใหม่

ลายเส้น 5.170 ความหลากหลายของรูปทรงหลังคา

ความต่าง - เชียงตุงมีรูปแบบลักษณะหลังคาที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อน (ลายเส้น 5.169)

- เชียงใหม่ "เล่น" กับรูปลักษณ์และระนาบของหลังคา โดยมี
การออกแบบที่ซับซ้อนมากกว่า (ลายเส้น 5.170)

4.3.3 สัดส่วนหลังคา

เชียงตุง

เชียงใหม่

รูป 5.229 ลักษณะของ
“หน้าจั่ว” ซึ่งเล็ก

รูป 5.230 ขนาดของ
“หน้าจั่ว” ที่ใหญ่กว่า

- ความต่าง - เชียงตุงนิยมทำหน้าจั่วเล็ก เนื่องจากต้องการ “เปิด” หน้าจั่ว
สำหรับการระบายอากาศและกลิ่นควัน (รูป 5.229)
- เชียงใหม่ทำจั่วใหญ่และตีปิดหน้าจั่วด้วยเพราะไม่จำเป็นต้อง
ระบายกลิ่นควัน เนื่องจาก “เตาไฟ” ไม่ได้อยู่ภายในตัวเรือน
แต่ถูกสร้างแยกออกไปเป็นหลังต่างหาก (รูป 5.230)

4.4 ฝาเรือน

4.4.1 ลักษณะฝา

เชียงตุง

เชียงใหม่

รูป 5.231 ฝาเรือนที่นิยมทำแบบ
“ผายออก”

รูป 5.232 ฝาเรือนที่นิยมแบบ “ตั้งตรง”

- ความต่าง - เชียงตุงนิยมทำฝาแบบ “ผายออก” และมีช่องเปิด “หน้าต่าง”
น้อย (รูป 5.231)
- เชียงใหม่นิยมทำฝา “ตั้งตรง” และทำช่องเปิดแทบทุกช่วงเสา
(รูป 5.232)

4.4.2 รูปแบบฝา

เชียงใหม่

เชียงใหม่

รูป 5.233 การตีฝาแบบ "แนวตั้ง"

รูป 5.234 การตีฝาแบบ "แนวนอน"

รูป 5.235 ลักษณะของ "ฝาไหล"

- ความต่าง - เชียงตุงตีฝาใน "แนวตั้ง" และไม่นิยมทำ "ฝาไหล" (รูป 5.233)
- เชียงใหม่นิยมตีฝาใน "แนวนอน" และมักทำ "ฝาไหล" ตรงบริเวณเดิน (รูป 5.234, 5.235)

5. โครงสร้างและวัสดุ

5.1 ระบบก่อสร้างเรือน

เชียงใหม่

รูป 5.236, 5.237 ลักษณะของการก่อสร้างแบบ "เครื่องผูก" ที่ยังมีอยู่

เชียงใหม่

รูป 5.238, 5.239 การก่อสร้างที่เป็น "ไม้จริง" ทั้งหมด

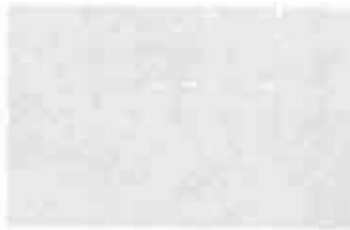

- ความต่าง - ระบบก่อสร้างอาคารเชียงใหม่ยังคงมีการใช้ทั้งระบบ "เครื่องประดู่" และระบบ "แบบผสม" อยู่ คือ ใช้ทั้งระบบ "ไม้จริง" และระบบ "เครื่องผูก" มาผสมผสานในหลังเดียวกัน (รูป 5.236, 5.237)
- เชียงใหม่ใช้เพียงระบบเดียวคือระบบ "เครื่องประดู่" ที่เป็นเครื่องไม้ล้วนๆ (รูป 5.238, 5.239)

5.2 วัสดุ

เชียงใหม่

เชียงใหม่

รูป 5.240,5.241 วัสดุประเภทหลักคือ “ไม้” ทั้ง 2 แห่ง

ความเหมือน - ทั้ง 2 แห่งต่างใช้ระบบโครงสร้างแบบ “เครื่องไม้” ทั้งหมด โดยมี “ไม้” เป็นวัสดุหลักสำคัญ นับตั้งแต่ฐานอาคารถึงโครงหลังคา (รูป 5.240,5.241)

5.3 ฐานราก

เชียงใหม่

เชียงใหม่

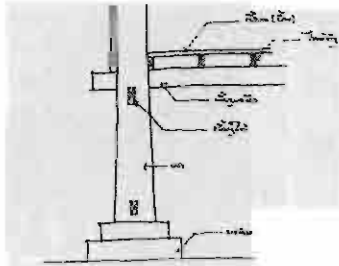
รูป 5.242 ดินเสาทิวางบน “แท่นหิน”

รูป 5.243 ดินเสาที่ฝังลงดิน

ความต่าง - เชียงตุงใช้ระบบวางดินเสาบนแท่นหิน (รูป 5.242)
- เชียงใหม่ปักเสาฝังลงในพื้นดิน (รูป 5.243)

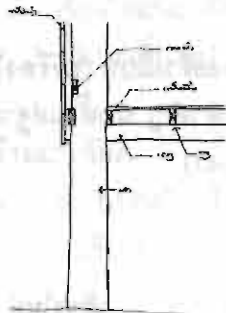
5.4 ระบบโครงสร้างและวัสดุของพื้น

เชียงตุง

ลายเส้น 5.171, รูป 5.244 - 5.245 แสดงลักษณะโครงสร้างพื้น "แบบผสม"

เชียงใหม่

ลายเส้น 5.172, รูป 5.246 แสดงลักษณะโครงสร้างพื้นแบบ "ไม้จริง"

- ความต่าง - เชียงตุงยังนิยมใช้ "พื้นฟาก" มาผสมผสานกับพื้น "กระดานไม้" อยู่บ้าง โดยวิธีการวาง "รอด" จะวางแบบ 2 ชั้น (ลายเส้น 5.171, รูป 5.244, 5.245)
- เชียงใหม่ใช้แบบพื้นกระดานไม้จริงเพียงอย่างเดียว โดยมีการวาง "รอด" เพียงแนวเดียว (ลายเส้น 5.172, รูป 5.246)

5.5 ระบบผนัง

เชียงตุง

รูป 5.247 ผนังที่มี "กรอบฝา"

เชียงใหม่

รูป 5.248 ผนังที่ตีแบบซ้อน

- ความต่าง - เชียงตุงยังใช้วิธีการเข้าฝาทางตั้งแบบมี "กรอบฝา" รับ (รูป 5.247)
- เชียงใหม่ใช้วิธีการตีฝาทางนอนยึดกับโครงคร่าวฝาเพียงอย่างเดียว โดยไม่มี "กรอบฝา" รัตรอบ (รูป 5.248)

